

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

Diplomová práce
Dějiny pivovarnictví v právu

Zpracoval: Jiří Vydra
Plzeň 2014

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen, 2014

vlastnoruční podpis

Poděkování:

Tímto bych rád poděkoval vedoucí mé diplomové práce, paní Prof. JUDr. PhDr. Karolíně Adamové, DSc. která mi vypsáním tématu práce, pomohla rozšířit si své znalosti z tematiky dějin pivovarnictví. Dále bych ji také rád poděkoval za její vstřícný a milý přístup, který mi dodával klid v okamžicích, kdy jsem si se svou prací nevěděl rady.

Obsah:

1. Úvod

2. Nejstarší dějiny pivovarnictví

2.1 Mezopotámie

2.2 Egypt

2.2.1 Vznik piva na území faraonů

2.2.2 První příkazy a zákazy egyptského pivovarnictví

2.3 Amerika, Asie a Austrálie

2.3.1 Amerika

2.3.2 Austrálie a Asie

2.4 Antické Řecko a Řím

2.5 Keltové, Germáni, Vikingové, Slované

3. Pivovarnictví v právních předpisech

3.1 První písemné zmínky

3.2 Chammurapiho zákoník

3.3 První písemná úprava na našem území

3.3.1 Církevní pivovarnictví

4. Pivovarnictví ve středověku

4.1 Středověké pivovarnictví ve světě

4.2 Počátky pivovarnictví na území českých zemí

4.3 Mílové právo a právo várky

4.4 Propinační právo

4.5 Spory o právo války – Svatováclavská smlouva

4.6 Sladovnické cechy

5. Novodobé dějiny

- 5.1 Výroba piva okolo třicetileté války
- 5.2 Vývoj v letech 1650 - 1900
- 5.3 František Ondřej Poupě
- 5.4 Měšťanský pivovar Plzeň
- 5.5 Pivovarnictví v období let 1900 - 1945
- 5.6 Výroba piva v letech 1945 - 1989
- 5.7 Porevoluční období od Listopadu 1989
- 5.8 Současná právní úprava
- 5.9 Chráněný územní výrobek
- 5.10 Ochranné známky českých piv

6. Závěr

1. Úvod

Pivovarnictví nebo spíše samotná výroba piva má dlouhou tradici. Tak dlouhou, že je to až těžko představitelné vzhledem k tomu, že jde o pouhý nápoj. Dle některých historických studií je pivo vůbec nejstarší nápoj vyrobený člověkem. Samozřejmě jako asi každý historický fakt, má i tvrzení, že je pivo nejstarší nápoj, který kdy člověk vyrobil své odpůrce, jelikož někteří historici tvrdí, že vůbec nejstarším nápojem, který člověk vyrobil, je víno.

Nápoj velice podobný pivu se vyráběl již v neolitu. Lidé totiž zřejmě o možnosti zkvasit obilí věděli již od mladší doby kamenné. Tato skutečnost vyplývá z nádob pocházejících z té doby. Nádoby na sobě měly také obrazy typické pro Babylonskou říši. V nádobách byly nalezeny zbytky obilí, které zřejmě patřilo mezi stravu tehdejších lidí. Z dochovaných informací můžeme vyvodit, že zkvašený nápoj, předchůdce piva, mohl vzniknout vniknutím dešťové vody do nádoby se sebranými zrny obilí. Další teorie tvrdí, že pivo mohlo vzniknout ve starověké pekárně, kde někdo mohl zapomenout těsto v nádobě s vodou a následkem toho došlo po čase ke zkvašení a vzniku primitivního piva. Případný nálezce takovéto nádoby měl možnost zjistit, že tekutina, která v nádobě vznikla má příjemné a lehce omamné účinky. Navíc na nalezených kamenných tabulkách z doby Babylonské říše byl popsán dokonce i postup výroby piva.

S velkou pravděpodobností se o možnosti zkvasit obilí na požitelný nápoj vědělo již dávno před příchodem Summerů do Mezopotámie. Avšak první dochované písemné či obrazové důkazy o jeho existenci máme právě až od Summerů¹

V dalších zemích, významných pro rozvoj civilizace jako je Čína nebo Amerika využívali místo ječmene k výrobě například rýži respektive kukuřici, plodiny hojně rostoucí na jejich území. I když u nápoje vyráběného z rýže bychom mohli o jeho podobnosti s pivem dosti pochybovat. Britové vyráběli pivo z pšeničného sladu dříve, než vůbec Římané začali

¹ VEČERNÍČEK, Jaroslav Novák. Dějiny piva – od zrození až po konec středověku. 1.vyd. Brno : Computer Press, 2009. 143 s. ISBN 978-80-251-2019-4

používat slad z ječmene. V zemích s chladnějším podnebím, kde se tolik nedařilo vinné révě, se místo vína právě vyrábělo hodně pivo, které kromě omamných účinků často nahrazovalo i samotnou stravu a to díky hustší konzistenci, která dokázala člověka a zasytit.

První právní kodifikací zmiňující se o pivu, byly zřejmě Chammurapiho zákony. I tento známý a uznávaný panovník neopomněl ve svých zákonech zmínit tento, v té době již zřejmě velice oblíbený, zlatavý mok. Chammurapi se sice omezil jenom na určité příkazy a zákazy ve vztahu k výrobě či konzumaci piva, ale i tak by se jeho zákony daly považovat za první kodifikaci upravující vztahy vznikající při výrobě a konzumaci piva.

„Publikace pojednávající o českém pivovarnictví uvádějí, že prvním historickým dokladem souvisejícím přímo s výrobou piva u nás je záznam v zakládací listině prvního českého krále Vratislava II. pro vyšehradskou kapitulu. Někteří historici sice tvrdí, že listina se hlásí k roku 1088, ale je falzem pocházejícím z 12. století, přesto se údaje v ní obsažené nepochybně váží k uvedenému datu.“²

Jak je z citovaného patrné, první publikací na našem území, která se přímo dotýká výroby piva byla vyšehradská kapitula, která zaváděla desátek chmele pro vaření piva každému knězi vyšehradské kapituly. Pivo jak ho známe dnes, jehož základní složkou je chmel, bylo po dlouhou dobu výsadou českých zemí. Největší zásluhu na tom měli klášterní pivovary, které používali k výrobě piva zásadně právě chmel. Ve zbytku Evropy se začalo pivo z chmele vyrábět přibližně v 15. století díky Holandským obchodníkům.³

S naším územím je výroba piva a z toho vyvinutý obor pivovarnictví spojen již od pradávna. Pivo je součástí denní stravy mnoha lidí už od dávnověku. Toto dlouholeté úspěšné spojení je způsobeno nejen velkou oblibou českých národů holdovat konzumaci piva, ale především vhodnými klimatickými podmínkami pro pěstování surovin potřebných pro jeho výrobu. Velkou měrou k tomu určitě přispěli i takzvané „zlaté české ručičky“, které měli tu moc vyrobit chutný nápoj s lehce omamnými účinky. Dříve si totiž mohl pivo vyrobit každý, kdo k tomu měl příslušné vybavení a dostatek kvalitních surovin

² POLÁK, Milan. *Pražské pivovárky a pivovary*. 1.vyd. Praha : Libri, 2003. 244 s. ISBN 80-7277-193-0. str. 11

³ CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1.vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

a z dochovaných historických zdrojů lze usoudit, že pivo bylo součástí stravovacích návyků téměř každé domácnosti na území českých zemí.

„Že Slované vařili pivo už od nejstarších dob, dosvědčuje Aristoteles, který slovanské pivo nazýval pino. Také řecký filosof a historik Priskos, člen byzantského poselstva Maximinia k Attilovi r. 448, vypráví, že když prohrázeli Pannonií, hostili je při Dunaji usedlí Slované medem a ječným nápojem, který nazývali kamon nebo též kamas, a že byli obdarováni sladem a chmelem.“⁴

Na našem území je patronem sladovnictví a pivovarnictví sv. Václav. Mimo naše území to byl legendární král Gambrinus⁵. O králi Gambrinusovi se tradovala už od středověku pověst, která byla zaznamenána v roce 1543 v kronice Burkarta Wallise. Podle této pověsti se král Gambrinus naučil od bohyně úrody a hodokvasu Isis, vařit pivo. Původ tohoto jména nemá však dosud jednoznačné vysvětlení a existuje i několik dalších verzí, vysvětlujících vznik toho jména. Jedna z dalších verzí pojednává o sládkovi jménem Gambrinus, který sloužil císaři Karlu Velikému. Této verzi se přiklání i dochované listiny z kláštera v německém městě Fuldě, který byl založen v roce 744 svatým Bonifácem. Bohužel další podrobnosti již známi nejsou. Jedna z dalších verzí uvádí, že v 16. století žil v Brabantsku bohatý šlechtic jménem Gambrinus, který pivo velmi miloval a na základě jeho vášně byl později označen za patrona piva. Byl, ale každopádně prvním, kdo dle pověstí a jiných historických pramenů uměl vařit pivo.⁶

V roce 1082 bylo sladovnictví na území českých zemí uznáno jako potravinářské řemeslo. Tím se stali sladovníci důležitými osobami pro většinu měšťanů, kterým dodávali slady a umožňovali jim tak vařit pivo.

„Až do 12. Století se pivo připravovalo v každé domácnosti velmi primitivním postupem. Vařilo se ve světnici a kvasilo v pivních hrncích v komorách.“⁷

⁴ STANĚK, Josef. *Blahoslavený sládek – kapitoly z dějiny piva*. 2. upravené vyd. Praha : Paseka, 1998. 312 s. ISBN 80-7185-188-4. str. 66

⁵ Král Gambrinus byl ve skutečnosti Jan I, vévoda Brabantský, jemuž byl zkomolen titul Jan První neboli Jean Primus na Gambinus.

⁶ CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1.vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

⁷ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA, 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3. str. 50

Jako všechny podobné artikly potravinářského průmyslu se pivovarnictví vyvíjelo pod nátlakem spotřebitelů a s vývojem nových technologií stále kupředu. Technický pokrok znamenal, že se výroba piva přesunula do domů bohatých měšťanů, kteří měli finanční prostředky na nákup drahé techniky.

Se stále se stupňující oblibou pití kvasných nápojů a rozšiřující se výrobou začali vznikat přibližně ve 12. – 13. století první úpravy práv spojených s výrobou piva. Byli jimi převážně právo várky a mílové právo. Kvůli těmto dvou právům se pak o několik stovek let později vedli vleklé spory mezi šlechtou a měšťany. Postupem času, v pivovarství vznikla potřeba vytvořit odborné pozice pro jednotlivé fáze výroby. A proto vznikla pozice sladovník a pivovarník. Tito odborníci na určitou fázi výroby piva se později sdružovali do spolků a následně do cechů. Sladovnictví, zastával sládek, jenž měl na starost výrobu sladu. Druhý obor, pivovarnictví, jež obsahovalo vaření a kvašení piva, obstarával pivovarník. Těžším z těchto dvou oborů bylo sladovnictví, u kterého bylo nezbytné mít více zkušeností a znalostí než u vaření piva.

Po vzniku těchto dvou oborů se začaly městské domy rozlišovat na právovárečné, jelikož v nich byl pivovar, a na domy nákladnické. Nákladnické domy měli sice také várečné právo, ale jinak v nich byla umístěna jenom sladovna. Pro výrobu piva proto museli vlastníci nákladnických domů využívat výrobních prostředků svých sousedů. Majitelé nákladnických domů neboli nákladníci, si proto z důvodu své neobornosti a neznalosti často najímali pivovarníky a sladovníky.

Sladovnické cechy dříve tvořili pouze sladovníci. Pivovarníci do cechů vstoupit nemohli, protože pouze sladovnictví bylo uznáno jako řemeslo. Pivovarnictví bylo považováno za obchod. Z toho vyplývá, proč se dnes vedoucímu výrobě říká sládek nikoliv třeba pivovarník. Tato dvě hlavní pivovarnická řemesla se na určitou dobu zcela oddělila. Se zřízením cechů, začala vznikat i první vnitřní pravidla a řády. Podle Staňka pochází první cechovní řád z roku 1353 z Brna. Řád obsahuje práva a povinnosti členů řádu a určuje dávky, kolik obilí lze použít a kolik piva z něj uvařit. Cechovní řády však neobsahovali vše, aby mohl být zjednan úplný pořádek, a tak vznikla další funkce, a to správce piva. Správce piva měl za úkol ochutnávat neboli koštovat

piva. Ve staročeštině se jim říkalo lízníci piv.⁸

Čím více rostla popularita zlatavého moku, tím více také stoupala touha jeho hospodářského využití a začala se pomalu, ale jistě omezovat domácí výroba piva, která byla pro tehdejší šlechtu nevýhodná. Proto byla zavedena takzvaná pivní daň. Důsledkem toho byly první oficiální písemné zmínky o pivě a pivovarnictví. Šlo především o písemnou úpravu zákazu vařit pivo a o udělování práva várky. První etapa domácí výroby, která byla následována řemeslnou výrobou piva, sahá u nás až do poloviny 19. století. Teprve až od druhé poloviny 19. století se z domácí a řemeslné výroby piva rozvinul obor pivovarnictví.

S vývojem celého oboru šla ruku v ruce i právní kodifikace pivovarnictví, která se také postupně vyvíjela od varného práva až po autorizované výrobní postupy dnešních velkých pivovarů. Vývoj práv byl na celém Světě a hlavně v Evropě, poznamenám světovými válkami. Tyto válečné konflikty zasáhly i velmi výrazně pivovarnický obor. Bylo zavřeno nebo zničeno stovky pivovarů, zničeny tisíce hektarů úrodné půdy a práva spojená s výrobou piva se na několik let úplně stáhla se svým vývojem do ústraní.

Boje naštěstí netrvali věčně, a tak se pivovarnický obor, celkem rychle po skončení druhé světové války vrátil do starých kolejí a odstartovala se další etapa v dějinách piva, ve které se již pivo začalo velice výrazně promítat do právních předpisů, nejenom na našem území.

Na konec úvodní části, bych rád zmínil, proč jsem si vybral téma dějiny pivovarnictví v právu. Myslím si, že dějiny jako takové jsou velice důležitým vědním oborem, a to převážně proto, že se člověk může ze špatných činů svých předků poučit. Navíc v oboru práva spousty zákonů obsahově vychází z poznatků Našich předků. Názorným příkladem je římské právo, které položilo základy mnoha dnešním právním úpravám.

O pivo jsem se vždy zajímal, ale abych řekl pravdu, dříve spíš převážně jako konzument. A proto mne toto téma zaujalo již od prvního okamžiku, kdy jsem ho spatřil na seznamu. Po bližším prozkoumání daného tématu a sehnání příslušných odborných zdrojů jsem si uvědomil, že by má práce mohla být

⁸ STANĚK, Josef. *Blahoslavený sládek – kapitoly z dějiny piva*. 2. upravené vyd. Praha : Paseka, 1998. 312 s. ISBN 80-7185-188-4

prvním komplexním dílem, které se zabývá historickým vývojem práv spojených s pivem, jeho výrobou a prodejem. Jelikož velká většina zdrojů se o pivovarnictví v právních předpisech moc nezajímá nebo je zmiňuje pouze okrajově.

2. Nejstarší dějiny pivovarnictví

2.1. Mezopotámie

Kde a jak pivo vlastně vzniklo, nikdo přesně neví.

„Přesně a historicky doložené odpovědi na tyto dvě otázky neexistují a asi se již nikdy neobjeví. Mnoho odborníků i milovníků zlatého moku se snažilo z dostupných historických poznatků odhalit možné varianty vzniku piva. Všichni se shodují v jedné věci – příprava piva nebyla vynálezem, ale výsledkem souhry náhod.“⁹

Mezopotámie, území mezi řekami Eufrat a Tigris, která byla osídlena nejstarší lidskou civilizací, Sumery, bylo z největší pravděpodobností místo, kde bylo vyrobeno první pivo.

„Za kolébku piva se zpravidla považuje oblast Mezopotámie, kde Summerové, Arkádové, Babyloňané a Asyřané pěstovali již v 7. tisíciletí před naším letopočtem obilí – především ječmen, pšenici a proso – a znali pravděpodobně i obilné kvašené nápoje. Asi 3000 až 2800 let před naším letopočtem vařili Summerové obilný kvašený nápoj kaš a později něco podobného s názvem šikarum připravovali i Babyloňané. Ti znali tři druhy piva: černé, červené a husté. Základem byl chléb, který se rozlámal, zalil vodou a nechal zkvasit.“¹⁰

Český akademik Bedřich Hrozný¹¹, který jako první rozluštil chetitské písmo, mimo jiné rozluštil také chrámové tabulky pocházející přibližně z let 2500-2400 před naším letopočtem. Z těchto tabulek vyplývá, že již starověké národy znaly výrobu sladu a piva. Na těchto tabulkách byly objeveny také prastaré recepty na výrobu různých piv. Teoriím o vzniku piva, které jsme zmiňovali již v úvodu odpovídají i domněnky některých historiků, kteří tvrdí, že Summerové pekli chleba již s úmyslem pozdější výroby piva a považovali ho za božský nápoj,

⁹ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA, 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3. str.12

¹⁰ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA, 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3. str.12

¹¹ Prof. PhDr. Bedřich Hrozný (1879 – 1952) - český jazykovědec a orientalista, který rozluštil chetitský jazyk a položil základy oboru chetitologie.

který dostali od Boha jako dar.¹²

První písemnou zmínkou o pivě je Hymna bohyně Ninkasi¹³, ve které je uveden výrobní postup pro vaření piva z chleba a z ječmene. Dalším písemným důkazem o existenci piva je Epos o Gilgamešovi, který pochází z třetího tisíciletí před Kristem. V eposu se primitivní bytosti Enkidu mění pomocí piva v kulturního člověka. Jak je vidno tento Epos byl nadčasový, akorát s tím rozdílem, že dnes se z některých kulturních lidí stávají za pomoci piva primitivní bytosti.¹⁴

Z dochovaných historických nálezů se můžeme domnívat, že první písemné zmínky o pivě se týkaly převážně výrobních postupů nebo jeho nezvyklých účinků. Jelikož oproti obyčejné vodě pivo lidi také opíjelo. Dalšími historickými zdroji, které dokazují dávnou existenci piva, jsou básně a legendy obsahující, převážně požívání piva. Například po vyhraných bitvách nebo na jiných slavnostech. Jako již zmíněný Epos o Gilgamešovi.

„Sumerské básně a legendy dokazují nesporný fakt, že pivo bylo ve starém Sumeru a Babylonii nápojem číslo jedna. Pivem se tu napájeli otroci, dvorní dámy i králové. Obětovalo se bohům, platilo se jím, léčilo a popíjeli ho i hrdinové v básních a legendách.“¹⁵

Z období Mezopotámie však také pochází i nejstarší dochovaná právní kodifikace, která obsahuje i normy upravující výrobu piva a zakazující určité chování v krčmách při konzumaci zkvašených nápojů. Tímto nejstarším právním předpisem zmiňujícím se o pivě je Chammurapiho zákoník, kterému se budeme více věnovat později.¹⁶

Příprava piva byla ve starověku výsadou žen. Bylo to způsobeno hlavně tím, že ženy měli na starosti kuchyň a do toho spadala i výroba piva. Až ke konci patnáctého století se výroba piva začala stávat mužskou záležitostí. Bylo to způsobeno hlavně technickým vývojem a zdokonalením výrobních procesů, které se z kuchyně začali přesouvat do pivovarů.

¹² CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1.vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

¹³ Ninkasi – sumerská bohyně piva

¹⁴ CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1.vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

¹⁵ VEČERNÍČEK, Jaroslav Novák. *Dějiny piva – od zrození až po konec středověku*. 1.vyd. Brno : Computer Press, 2009. 143 s. ISBN 978-80-251-2019-4. str.18

¹⁶ NOVÁKOVÁ, Nea; PECHA, Lukáš; RAHMAN, Furat. *Dějiny Mezopotámie*. 1.vyd. Praha : Karolinum, 1999. 266 s. ISBN 80-7184-416-0

2.2. Egypt

2.2.1. Vznik piva na území faraonů

Egypt byl až do zveřejnění prací Bedřicha Hrozného považován za místo, kde vzniklo pivo. Až rozluštění chetitského písma připravilo Egypt o tento primát. Jelikož nejstarší dochované písemné či obrazové důkazy o existenci piva na území egyptských faraonů pocházejí z let 3000 před naším letopočtem. I přes pověsti, které tvrdí, že pivo bylo darem boha Re egyptskému lidu, se dá předpokládat, že k jeho vzniku došlo stejnou náhodou jako v Mezopotámii.

Prvními hmatatelnými důkazy o existenci piva na území Egypta byly nádoby I. a II. dynastie, které obsahovaly zbytky piva. Dalšími skutečnostmi, které potvrzují pivo v Egyptě, jsou nápisy na papyrech, kamenných stélách a uvnitř hrobů. Všechny tyto nejstarší důkazy obsahovali však pouze jen recepty a výrobní fáze, nikoliv však práva nebo povinnosti spojené s výrobou piva.¹⁷

Při vykopávkách poblíž Káhiry byla objevena 4500 let stará pekárna s pivovarem, který byl postavený hned vedle. Z jejich vzájemné blízkosti můžeme usoudit, že se v Egyptě pivo vyrábělo podobně jako v Mezopotámii. Podle historiků bylo vaření piva v Egyptě výsadou hlavně vládnoucích faraonů. Teprve postupem času se, právo vařit zkvašený nápoj, začalo pomalu rozšiřovat mezi šlechtu. Pivo bylo v Egyptě dokonce tak ceněné, že se stalo i platebním nástrojem a příslušníci armády a další státní zaměstnanci dostávali část platu v pivě.¹⁸

2.2.2. První příkazy a zákazy egyptského pivovarnictví

Za první náznaky právní úpravy pivovarnictví by se v Egyptě dalo považovat zavedení takzvané pitné daně a koncesí pro výrobu.

Domácí výroba piva byla pro vládnoucí vrstvy nevýhodná a tak se začalo hojně podporovat manufakturní pivovarnictví. Stát začal vybírat pitnou daň, obdobu naší dnešní spotřební daně, z každého vyrobeného džbánu piva. Tím do státní kasy začalo přitékat spousty talentů¹⁹.

Za vlády Ramesse III. byly ustanoveny povinné denní dávky určené

¹⁷ VEČERNÍČEK, Jaroslav Novák. *Dějiny piva – od zrození až po konec středověku*. 1.vyd. Brno : Computer Press, 2009. 143 s. ISBN 978-80-251-2019-4

¹⁸ CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1.vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

¹⁹ Talent – egyptská měna za Ptolemaiovské dynastie

k vydržování kněží a chrámových služebníků. Dávky se skládaly z určitého množství chleba, vína a právě také piva. Zavedení pivovarských koncesí (povolení vyrábět pivo) bylo samo sebou také zpoplatněno. Z pivovarnictví se stal samostatný průmysl a zároveň velice výhodný obchod. I přes vysoký koncesionářský poplatek, bylo v Egyptě díky teplému podnebí spousty odběratelů. Začátkem řecké nadvlády, přibližně 330 př. n. l. začala pomaličku upadat i obliba piva. Bylo to způsobeno hlavně tím, že se Egyptané stali takřka bezprávními občany a Řekové holdovali spíše vínu. Z toho vyplynul i úbytek písemných či obrazových záznamů o egyptském pivě.²⁰

2.3. Amerika, Asie a Austrálie

2.3.1. Amerika

Ze severní a jižní Ameriky se nám nedochovalo nic, co bychom mohli považovat za předchůdce pivovarnické judikatury. Jako všude jinde ve světě se i na americkém kontinentu vyráběl lehce alkoholický nápoj. Díky široké škále pěstovaných surovin se něco jako pivo vyrábělo z kukuřice, kakaovníku nebo ovoce. Dějiny amerického pivovarnictví jsou hodně poznamenány jedním velkým deficitem. Až do příchodu Evropanů nerostlo na Americkém kontinentě obilí, základní surovina pro tehdejší výrobu piva. S tím je také spojena absence informací o americkém pivě v takové formě, v jaké ho známe dnes.

Z dochovaných zdrojů se dá říci, že díky rozsáhlosti amerického kontinentu a velikým odlišnostem v počasí a ve vývoji místních kmenů a civilizací zde nebyla jednotná surovina pro výrobu piva a chyběl i jednotný výrobní postup. S tím je spojena také neexistence pivovarnické judikatury. Jako všude jinde ve světě i národy žijící na území dnešní severní a jižní Ameriky, zaznamenávali výrobní postupy tehdejších piv na zdech jeskyní, chrámů a hrobek. Tak jako se o nich zmiňovali v legendách a příbězích.

Jak jsme již zmínili, pivovarnictví v přibližné podobě jak ho známe dnes, se začalo v Americe rozvíjet až s příchodem Evropanů. Z toho se dá předpokládat, že dějiny amerického pivovarnictví mají kořeny někdy v 16. Století.

²⁰ STANĚK, Josef. *Blahoslavený sládek – kapitoly z dějiny piva*. 2. upravené vyd. Praha : Paseka, 1998. 312 s. ISBN 80-7185-188-4

2.3.2. Austrálie a Asie

Dějiny Austrálie jsou zlatavým mokem téměř nepolíbeny. Dle dochovaných údajů obyvatelé Austrálie dokonce ani neznali alkoholické nápoje. Znalost kvašení sice třeba v Tichomoří byla, ale kvůli nedostatku obilovin se nic, co by připomínalo pivo, nevyrábělo. Od toho je odvislá také neexistence jakýchkoliv písemných nebo obrazových důkazů spojených s kvasnými nápoji, alespoň třeba vzdáleně připomínající pivo. Navíc, jediným obyvatelem kdo na Australském kontinentu holdoval alkoholu, byli papoušci, jež ze spadanych kusů ovoce vysrkávali zkvašenou šťávu. Papoušci však sotva mohli mít mezi sebou rozsáhlejší právní úpravu výroby alkoholických nápojů potažmo piva.

V Asii to nebylo o tolik lepší. Pivo zde nikdy velkou díru do světa neudělalo. A to i přes to, že například Číňané pivo vařili asi již před 5000 lety. Vyráběli ho hlavně z rýže a ječmene. Ale jejich rýžové pivo připomínalo spíše víno. Z těchto známých skutečností se odvíjí také i fakt, že se o pivě nedochovalo moc obrazových ani písemných důkazů.

2.4. Antické Řecko a Řím

„Asi nejstarší doklady o pivu v helénské oblasti nacházíme v krétsko-mykénské kultuře. Mezi archeologickými nálezy v královském paláci v Knossu byly objeveny vázy s reliéfy zobrazujícími obilné klasy a podle některých autorů některé další znaky, dokládající znalost výroby piva.“²¹

Ačkoliv Řekové k pivu nikdy pořádně nepřilnuli, jeho výrobu znali už od nejstarších dob. Řecko samo o sobě není vhodná země pro pěstování obilí, které dříve nerozlučně patřilo mezi hlavní suroviny pro výrobu piva. Řekové si hlavně piva nikdy moc nevážili a upřednostňovali spíše víno.

Římané svou povahou nebyli tak snobští a namyšlení jako Řekové, ale podobně jako Helénisti měli raději víno. Avšak jejich povahy se velice podobali a tak i Římané měli na hospodách reklamní štíty, které lákaly cestovatele na místní rozkoš a blaho nejvyššího stupně. O tomto cestovním pozdvižení psalo i mnoho básníků, díky čemuž se sexuální hospodská tradice stala součástí

²¹ VEČERNÍČEK, Jaroslav Novák. *Dějiny piva – od zrození až po konec středověku*. 1.vyd. Brno : Computer Press, 2009. 143 s. ISBN 978-80-251-2019-4. str.36

evropského kulturního dědictví. Sex na cestě byl tak přirozenou součástí cestovních útrap.

„Právní předpisy také zaručovaly zaměstnancům, kteří služebně cestovali, úhradu nejen cestovních výdajů, ale i stravování a ubytování. I proto byly cestovní hostince velmi oblíbené. Ani hospodští si nestěžovali. Jeden z nich měl na hospodě krásný urpřimný nápis: Vše pro zisk.“²²

Z výše uvedeného je zřejmé, že i přes větší oblibu vína, pivo velice zasáhlo Římskou kulturu a dostalo se i do právních předpisů římského práva. A zatímco ve středomořské oblasti a v samotném Římě pokračovalo pěstování vinné révy, v severních provinciích pokračovala výroba vína z obilí. Celková situace ve výrobě alkoholických nápojů byla ovlivněna hodně faktory. Jednalo se hlavně o zbytečnost výroby alkoholických nápojů ve chvíli, kdy největší starostí bylo zajištění základní obživy. Výroba piva se však potkávala s jinými omezujícími problémy. Výrobní surovina byla sice levná a dostupná na velkém části území, ale překážkou v mnoha případech byla spíše náročná technologie pro výrobu. Proto se pivovarnictví soustředilo hlavně do větších měst, kde bylo možné poskytnout veškeré zázemí a byl zde i potřebný odbyt výrobků.

Z písemných pramenů zjistíme, že o výrobě nebo konzumaci piva na území římské říše se přímo zmiňuje pouze Tacitus. Ten v díle *Germania* uvádí, že jako nápoj jim slouží odvar z ječmene nebo pšenice zkvašený tak, že má určitou podobnost s vínem. Z dalších řeckých autorů najdeme podobnou v díle *Anabasis* řeka Xenofona, který píše, že se ve velkých nádobách nacházelo víno z ječmene. Z výše uvedeného vyplývá, že Řekové i Římané pivo brali pouze jako nápoj barbarů. Dokonce ani Řekové, ani Římané, neměli pro pivo žádný konkrétní název a tak mu říkali odvar z obilí nebo prostě víno z obilí. Další důležité písemné zprávy můžeme, mimo výše zmíněná díla, nalézt v úředních dokumentech a záznamech. Tyto záznamy, ač dochované jenom ve zlomcích, nám poskytují cenné informace.

²² VEČERNÍČEK, Jaroslav Novák. *Dějiny piva – od zrození až po konec středověku*. 1.vyd. Brno : Computer Press, 2009. 143 s. ISBN 978-80-251-2019-4. str.39

Jedná se především o části účetních záznamů z Vindolandy²³ a Diocletianův²⁴ cenový edikt.²⁵

Z dochovaných skutečností lze zjistit, že vztah Římanů k pijákům piva byl velice odměřený a napříč všemi vrstvami ho považovali za druhořadý barbarský nápoj. Z toho také vyplývá minimální právní úprava výroby piva ve starověkém Řecku a v Římě.

2.5. Keltové, Germáni, Vikingové, Slované

U Keltů, Germánů, Vikingů a Slovanů byla obliba piva na úplně jiné úrovni. Bylo pro ně číslem jedna. I známý zeměpisec Pýtheás, již ve své první zmínce Keltském národě psal, že pijí nápoj ze zkvašeného obilí s medem. Všechny tyto národy pivu velice holdovali. Ale například u Keltů se to odráželo i ve vývoji jejich společnosti, protože dle některých legend dokonce kvůli pivu prohráli velice důležité bitvy. Protivník o jejich slabosti pro pivo věděl a tak stačilo si pouze počkat na ráno a pobýt opilé Kelty. Bohužel kromě pijáckých písní nebo legend se žádná právní úprava od Keltů nedochovala. Dost možná také proto, že nikdy žádná nebyla. Keltové se pravděpodobně jakožto volnomyšlenkářští pijáci ani právní úpravou výroby piva nezabývali. Ostatní národy na tom byly velice podobně, byli to milovníci piva. Jelikož všechny čtyři národy byly i schopnými zemědělci, odráželo se to velmi výrazně na kvalitě jejich piva. Pivo mělo na tu dobu již vysokou kvalitu a bylo silným obchodním artiklem. Ovšem opět se dochovala pouze obrazová nebo písemná zmínka o existenci, výrobě nebo konzumaci piva. Žádná závazná pravidla či zákazy nebo příkazy nám nejsou známy.

²³ Vindolanda byl stálý legionářský tábor, který byl součástí opevnění severní hranice Anglie, známého jako Hadriánův val. V tomto táboře se dochovaly zlomky soukromé i oficiální korespondence a také zlomky účetních záznamů, obsahující zmínky o dodávkách nebo zásobách potravin, včetně piva.

²⁴ Diocletianův cenový edikt je vyhláška, z roku 301 n. l. jako součást souboru opatření, který měl vyřešit dlouhodobou ekonomickou a finanční krizi říše zavedením stabilní a hodnotné měny. Cenový edikt stanovoval maximální ceny zboží a služeb.

²⁵ CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1. vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

3. Pivovarnictví v právních předpisech

3.1. První písemné zmínky

Vzhledem k postupnému vývoji výroby piva a později pivovarnictví, neexistovala z počátku žádná právní úprava, která by upravovala výrobní postupy, právo vařit či právo prodeje. Nebyli žádné velké průmyslové pivovary ani vědou ověřené postupy výroby, které by zaručovali vyšší kvalitu nápoje. Každý kdo měl chuť a technické či hospodářské možnosti, tak si doma vařil vlastní pivo.

Úplné začátky písemné úpravy pivovarnictví, se omezují na pouhé příkazy a zákazy, které se týkaly hlavně práva výroby nebo prodeje. Již ve Starém zákoně byly uvedeny první z nich. Jedním z těchto zákazů bylo zákaz pití kvašených nápojů pro křesťany. Jak je všeobecně známo, členové křesťanské víry měli daleko raději víno. Nepovažovali pěnivý mok za nápoj hodný jejich vyznání. Pivo sice nebylo nikde v Bibli přímo uvedeno, ale jelikož už v tu dobu lidé hojně pivo holdovali, dá se předpokládat, že do zákazu spadalo i pivo.

Další záznamy o přípravě piva pocházejí ze starověkého Egypta, který je také někdy označován jako místo, kde se poprvé pilo pivo. Egypťané používali pro výrobu piva ječmen a pšenici jako náhradu za chmel. Bylo to způsobeno nevhodnými klimatickými podmínkami pro chmel, který na území tehdejšího Egypta prakticky nerostl.

Ve Středomořské oblasti a na místech ovládaných Kelty se v době Antiky pivo nacházelo na okraji zájmu, jelikož konzumaci jasně dominovalo víno respektive medovina. Naproti tomu kmeny germánů nadále preferovali výrobu a konzumaci piva. Dalšími oblastmi, kde byla konzumace piva hojně rozšířená bylo území pod nadvládou Vikingů v oblastech severní Evropy. Pivo se zde ale konzumovalo teplé a navíc se Vikingům podařilo objevit metodu, která umožňovala výrobu silnějšího piva.²⁶

²⁶ Vymrazování piva – během vymrazování pivo zmrzlo a vzhledem k rozdílné teplotě tání vody a alkoholu došlo k nárůstu obsahu alkoholu v pivě.

3.2. Chammurapiho zákoník

Velkou oblibu zlatého moku dokazuje i skutečnost, že se o něm již zmiňoval nejvýznamnější panovník babylonské říše, král Chammurapi (1792 – 1750 před naším letopočtem). O Chammurapiho zákonech by se dalo říci, že to byla první právní úprava ve vztahu k pivu. Zákony babylonského vládce uvalovaly trest smrti na více jak čtyřicet trestných činů. Mimo jiné ukládali jak tresty za nepoctivou výrobu piva tak tresty za porušování zákonů ve vztahu s jeho konzumací. Chammurapi ve svém zákoníku²⁷ jako první zavedl trest smrti za kažení případně falšování piva. Pod hrozbou trestu byla tak jak šenkýřka za případnou lichvu tak též všichni, kdo by škodili pivovarnictví a bránili jeho rozkvětu. Dále mimo jiné zákoník upravoval, kdo všechno může navštěvovat krčmy. Zákaz vstupu pod hrozbou přísného trestu měli například zločinci a kněžky.

Z obsahu Chammurapiho zákonů lze vyvodit, jak důležité a oblíbené tenkrát pivo bylo. Velký počet právních ustanovení, která se věnovala úpravě výroby piva či jeho prodeji je toho značným důkazem. Sumerové, Babyloňané i Assyřané pivo velice milovali, pili ho jak muži, tak ženy i děti a proto bylo zapotřebí sepsat alespoň základní pravidla pro pivovarníky, prodejce i nadměrné spotřebitele.

„Chammurapiho zákony jsou prvním dokladem o tom, že i vládcové nejvyšší měli pivo nejen v oblibě jako osvěžující nápoj, ale že také v mnohých případech využívali ekonomických přínosů z výroby piva k rozvoji vlastních statků či svých zemí. Řešili problémy pijáctví, které se rozšířilo v zemích s dobrým pivem, přidělovali výsady a oprávnění k přípravě piva či k jeho prodeji. Pivo prostě zasahovalo do hospodářského, sociálního a politického života mnoha národů a států, včetně našeho“²⁸

²⁷ Chammurapiho zákoník – jeden z nejstarších dochovaných písemných právních pramenů, přes dva metry vysoká čedičová stěla s 282 ustanoveními

²⁸ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA, 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3.str. 13

V Chammurapiho zákonech je například uvedeno:

„Kdo bude míchat do piva vodu, bude utopen v sudu nebo trychtýřem bude lito do něj tak dlouho pivo, dokud nezemře.“

„Šenkýřka, která si nechá proplatit čepované pivo stříbrem, místo aby přijala ječmen, bude utopena.“

„Šenkýřka, která ve své krčmě trpí politické debaty nebo jiné řeči poškozující stát a neudá tyto lidi vrchnosti, bude usmrcena.“

Z dochovaných zdrojů vyplývá, že dříve neexistovala prakticky žádná právní úprava výroby piva. Všechny zmínky o tomto zkvašeném nápoji byly buď v pijáckých písních nebo spojené s různými zákazy či právě tresty za jeho kažení. Před králem Chammurapim bylo pivo maximálně vyobrazeno na pijáckých malbách, v básních jako spotřební artikl či na mozaikách.

3.3. První písemná úprava na našem území

První písemné zmínky o pivě na našem území se datují do roku 993 našeho letopočtu. Jednalo se o zákaz výroby piva v Břevnovském klášteře. S největší pravděpodobností bylo pivo na našem území již daleko dříve a je i možné, že již daleko před první písemnou zmínkou o pivě na našem území zde existovala již určitá jednoduchá úprava várečného práva. Ale první písemnou zmínkou byl již uvedený zákaz vařit pivo v Břevnovském klášteře.

Avšak nejdůležitějšími prvky vývoje pivovarnického práva na našem území bylo propinační právo a Svatováclavská smlouva.

Propinační právo neboli monopol „mílového práva“ pro měšťany královských měst platil do doby vlády krále Vladislava Jagellonského (1490-1516). Za jeho panování začala šlechta zakazovat měšťanům používat majetek, který měli zapsaný v zemských deskách a začali ve svých poddanských městech stavět pivovary. Nastalá situace se samozřejmě nelíbila měšťanům z královských měst, kteří začali mařit šlechtě nákupy nemovitostí vně královských hradeb. V případě, že již nějaký šlechtický dům v městě byl, městská rada jej zatížila vysokými poplatky. Tyto spory se od stolů přesunuli k přímým násilnickým konfliktům. Vyhrocená situace tak obtěžovala všechny okolní obyvatele,

nejenom ty, kteří se aktivně podíleli na pivovarnickém řemeslu. Napnutou atmosféru mezi šlechtou a měšťany tak řešil panský sněm. Podle usnesení tohoto sněmu z roku 1497 se museli všechny na černo postavené výčepnické domy z posledních třiceti let, zrušit. A to pod hrozbou vysoké pokuty. Sněmovní usnesení však moc klidu nepřineslo a spory trvaly i nadále. Celou situaci uklidnil až Ludvík Jagellonský sepsáním Svatováclavské smlouvy.

3.3.1. Církevní pivovarnictví

„Největšími a často nejlepšími výrobci piva v raném a vrcholném středověku byly kláštery. Ty byly nejen duchovními centry, ale také samostatnými hospodářskými centry, ale také samostatnými hospodářskými celky s polnostmi, mlýny a pivovary. Klášterní kultura spojená s pivem se po Evropě šířila hlavně z Německa. Pivo mělo pro kláštery velký hospodářský význam. Denní spotřeba na jednoho mnicha prý byla někde až 10 litrů. V hornoněmeckých městech to bylo 0,3-1 litr na osobu a den, zatímco špitál ve Wismaru uváděl ke konci 16. Století tři litry.“²⁹

Klášterní a jiné církevní pivovary sehrály významnou roli ve vývoji českého pivovarnictví. Pivovarnictví církve se zrodilo v dávných kláštorech. První písemná informace o výrobě piva u nás pochází právě z břevnovského kláštera z roku 993. Zpočátku vařili mniši pivo pouze pro vlastní potřebu a pro pohoštění poutníků. Klášterní pivo také plnilo, a to i v ženských kláštorech, funkci výživného nápoje zejména v období půstu. Rozvoji klášterního pivovarnictví příliš nepřály rozdílné církevní postoje k samotné výrobě piva.

Podle předpisů obsažených v Decretum Gratiani (r. 1140) čtvrtého konsilu kartaginského bylo duchovním zakázáno spolupracovat při provádění obchodní živnosti anebo polního hospodářství. Synoda trullanská z roku 692 zakázala duchovním vydržování hospody a papež Kliment V. tento zákaz během koncilu vídeňského (r.1311 - 1312) ještě více zdůraznil. Oproti tomu prodej doma vařeného piva v malém množství byl vždy dovolen, jak lze vyvodit z četných rozhodnutí římské kurie. Výrobní a obchodní činnost za účelem hospodářského prospěchu neměla mnichy odtrhávat od duchovního života.

²⁹ VEČERNÍČEK, Jaroslav Novák. *Dějiny piva – od zrození až po konec středověku*. 1.vyd. Brno : Computer Press, 2009. 143 s. ISBN 978-80-251-2019-4.str.83

Církvi také na pivo vadilo, že jeho výrobu vynalezli pohané, a že v bibli není o pivu zmínka a navíc opilství vede k nepravostem. Přesto klášterní pivovary pokračovaly ve svém rozvoji a kněží dokonce i přes všechny zákazy začali provozovat hospody.³⁰

Největšího rozvoje se církevní pivovarnictví dočkalo ve vrcholném středověku, kdy některé kláštery prodávali až 3000 hektolitrů piva za rok. Pivo se také začalo ve velkém vařit pro obchodní účely a stalo se hlavním druhem příjmu většiny klášterů. To se však nelíbilo okolním měštům a zemským panovníkům. Měšťané totiž přicházeli o odbyt a panovník o daně z piva, protože kláštery nemuseli panovníkovi daně platit. Prvním kdo zakročil, byl císař Zikmund (1410-1437), který zakázal mnichům vařit pivo na prodej a odstartoval tím rozvoj měšťanského pivovarnictví.³¹

V roce 1614 papež Pavla V. vydal dokument *Romanum Pauli Quinti Pontifici*, což bylo první oficiální vydání *Rituale Romanum*³². Obsahoval kromě jiných záležitostí také posvěcení piva:

*„Žehnej, ó pane, toto pivo, jež milostí Tvou vzešlo ze zrna obilného: aby se stalo blahodárným lékem pokolení lidskému; a vzýváním Tvého jména nejsvětějšího ráciž učiniti, aby každý, kdo se z něho napije, zdraví těla svého a ochrany duše své přijal. Skrze Krista Pána našeho.“*³³

Tímto zásadním krokem církve změnila dosavadní postoj k pivu. Rozvoji církevního pivovarnictví tak už nic nestálo v cestě. Následně pražská diecéze připravila v roce 1699 k vydání takzvaně diecézní rituál. Pivo je v něm viděno jako lék, jež má přinést zdraví a ochranu duše. Duchovním byla povolena konzumace piva, avšak měli se vyvarovat stavům opilství a hostince a podobné podniky směli navštěvovat jen z při cestování, spolkové činnosti nebo ze společenských důvodů. Tyto zákony byly koncilem tridentským (1545 až 1563) zdůrazněny a byly roku 1917 převzaty rovněž do platného zákoníku katolické církve, do *Codexu juris canonici*.

³⁰ ZÍBRT, Čeněk. *Z historie piva*. 1.vyd. Praha : Vyšehrad, 2013. 288 s. ISBN 978-80-7429-339-9

³¹ VEČERNÍČEK, Jaroslav Novák. *Dějiny piva – od zrození až po konec středověku*. 1.vyd. Brno : Computer Press, 2009. 143 s. ISBN 978-80-251-2019-4

³² *Rituale romanum* je liturgická kniha obsahující bohoslužebné předpisy římskokatolické církve pro úkony vykonávané mimo mši.

³³ *Romanum Pauli Quinti Pontifici*. 1872 (převzato z ZÍBRT, Čeněk. *Z historie piva*. 1.vyd. Praha : Vyšehrad, 2013. 288 s. ISBN 978-80-7429-339-9)

Církev si brzy všimla výrazného hospodářského užitku z prodeje piva, a tak začala stavět pivovary větší i mimo zdi kláštera. Klášterní pivovary se poté přeměnily v živnostenské podniky. Na úroveň výroby piva v rámci klášterního hospodářství měly vliv dva faktory. Prvním byla jistá stabilita vlastnictví. Tedy, že menší pivovary mívaly po staletí pouze jednoho majitele. To přinášelo i určitou personální neměnnost zaměstnanců. Druhým faktorem, jež s prvním bezpochyby souvisel, byl zájem majitelů na kvalitě vyráběného moku a tudíž na výběru těch nejlepších surovin pro přípravu piva. Kláštery neměly nouzi o kvalitní suroviny z vlastního hospodářství, desátek a jiných naturálních plnění. Mniši si zakládali na neměnné chuti a určité výjimečnosti uvařeného pěnivého moku. Kromě základních surovin se používalo také velké množství bylin a dalších přísad.

K největšímu rozmachu klášterní produkce piva došlo ve vrcholném středověku, kdy některé kláštery dokázaly prodat až tři tisíce hektolitrů piva ročně. Krátce nato však nastal konec zvýhodněného postavení klášterních pivovarů, když se začalo vzmáhat panovníkem podporované měšťanské pivovarnictví, které bylo úspěšnější v masové výrobě, a klášterní pivovary a šenky postupně zanikaly. Církevní pivovarnictví pokračovalo ve svém rozvoji v podobě větších mimoklášterních pivovarů. Avšak i ty byly na konci 19.století pronajímány světským osobám. Většina jich pod konkurenčním tlakem nově budovaných průmyslových pivovarů stejně na přelomu století zanikla.

4. Pivovarnictví ve středověku

4.1. Středověké pivovarnictví ve světě

„Raný středověk je možné označit za pivní renesanci. Od osmého století se v Evropě stabilizovaly mocenské poměry. Barbarské národy se pomalu civilizovaly a začaly alespoň ve velmi skromné míře navazovat na antickou civilizaci. V každém případě se zastavil úpadek a Evropané vykročili vpřed. Po roce 1000 došlo k výraznému nárůstu počtu obyvatel Evropy. Došlo ke zlomu v klimatickém podnebí Evropy – počíná tzv. teplé období trvající asi do 14. stol. A k příznivým podmínkám přibyly i změny technologie, objevuje se nová, produktivnější zemědělská technika.“³⁴

Z výše uvedeného odstavce vyplývá, že počátkem středověku odstartovala nová éra v dějinách piva. Přispělo k tomu několik důležitých skutečností. První z těchto skutečností byl nárůst obyvatel, se kterým logicky stoupla i spotřeba piva. Dalším důležitým okamžikem byla změna klimatického podnebí Evropy, díky kterému se začalo více dařit základním surovinám potřebným pro výrobu piva. Neméně důležitým faktorem byl i technologický vývoj, který šel postupem času mílovými kroky kupředu. Uvedené změny bychom mohli označit za zásadní body zlomu ve vývoji výroby piva.

Dosud však v oblibě vedla medovina, jejíž výroba byla lacinější a navíc k ní nebylo zapotřebí obilí. Dalším plusovým bodem pro medovinu bylo to, že se nekontrolovalo množství použitých surovin na jeho výrobu. Obilí, základní složka pro výrobu piva ve středověku, bylo totiž až do klimatických změn nedostatkovým zbožím a to byl také důvod, který vedl k různým zákazům výroby piva nebo k přísným kontrolám jeho spotřeby. Tyto zákazy vyhlášovala církev i světská knížata. Celkem pochopitelně se v letech, kdy byl nedostatek obilí, upřednostňovala výroba chleba před výrobou piva.³⁵

Jak je uvedeno výše, ve Středověku se vše začalo obracet k lepšímu. Přibývalo množství obilí a tím i množství vyrobeného piva. Nikdo, kdo ve středověku nemusel pít vodu, pil pivo a pěnivý mok se tak začal pomalu stávat

³⁴ VEČERNÍČEK, Jaroslav Novák. *Dějiny piva – od zrození až po konec středověku*. 1.vyd. Brno : Computer Press, 2009. 143 s. ISBN 978-80-251-2019-4. str.80

³⁵ KUBAČÁK, Antonín; BARANOVÁ, Magdalena. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1.vyd. Praha : Libri, 2010. 430 s. ISBN 978-80-7277-113-4

nápojem číslo jedna.

Pivo se stalo po celé Evropě tak populárním nápojem a vyrábělo se ze všech možných surovin, že bylo zapotřebí ochraňovat jeho čistotu. V německém městě Norimberk byl roku 1290 vydán zákon o čistotě piva. Upravoval složení surovin používaných pro jeho výrobu a ustanovil ječný slad jako základní surovinu a zakázal jeho nahrazování ovšem, žitem či pšenicí. Zákon se nazýval *Reinheitsgebot* a je platný dodnes avšak v rozporu s právními předpisy EU.³⁶

Německo by se dalo považovat za další meku piva, jelikož zde má vaření piva dlouholetou tradici a zlatavý mok zde patří k jednomu z nejpoblárnějších nápojů. Důkazem toho je i obří pivní festival *Oktoberfest*³⁷.

V Německu je vaření piva již přes 800 let právně upraveno. Zákon o čistotě získal pro kvalitu německého piva dobrou pověst v celém světě. Počátky německé právní úpravy sahají až do roku 1165, kdy byla v Augsburgu poprvé udělena pokuta za čepování špatného piva. O tři sta let později, v roce 1478, vydal vévoda Albrecht IV. nařízení upravující cenu piva. Toto nařízení platilo pouze pro blízké okolí města Mnichov a uvádělo, že „máz zimního piva má stát jeden fenik a máz letního piva dva feniky“. Dále musel každý sládek složit přísahu, že k vaření piva smí používat jen ječmen, chmel a vodu a žádné jiné přísady.

Roku 1493 vzešel ze strany vévody Georga, pána bavorského Landshutu výnos, který byl rozšířen v roce 1516 na celé Bavorsko. Tento výnos je známý pod názvem *Bavorský zákon o čistotě*. Stejně jako přísaha, ukládal všem sládkům, že do žádného piva nesmí být přidáno nic mimo ječmen, chmel a vodu. Předpisy zákona o čistotě jsou v Německu dodnes, jen s nepatrnými obměnami, obsaženy v zákoně o dani z piva. Ten vedle různých daňově právních povinností obsahuje také práva, které se dotýkají vaření piva. Například k výrobě spodně kvašených piv smí být použit pouze ječný slad, chmel, droždí a voda. Toto nařízení je v něm obsaženo spolu s dalšími úpravami svrchně kvašených piv, mezi něž patří i pivo pšeničné. Pro svrchně kvašená piva jsou tak dovoleny

³⁶ VEČERNÍČEK, Jaroslav Novák. *Dějiny piva – od zrození až po konec středověku*. 1.vyd. Brno : Computer Press, 2009. 143 s. ISBN 978-80-251-2019-4

³⁷ Mnichovský pivní festival, *Oktoberfest* – Jedná se o největší pivní festival na světě. Jeho historie sahá až do roku 1810, kdy se konala svatba korunního prince Ludvíka Bavorského s Terezou Sasko-Hildesburskou. Celé město bylo pozváno na oslavu, která se konala v říjnu a byla zakončena koňským dostihem. V dalších letech se slavnosti opakovaly. Byly postupně prodlouženy a posunuty na září.

i jiné obilné slady, jako byl právě pšeničný slad.

Němečtí pivaři se mohou také spolehnout na čistotu přísad. Podle ustanovení Evropského soudního dvora ze dne 12. března 1987 sice smějí být v Německu na základě úpravy volné přepravy zboží v rámci Evropy prodávána piva, která nejsou vyráběna podle zákona o čistotě a obsahují i další suroviny – jako například kukuřici, rýži či proso, avšak tato piva musejí být zřetelně označena. Piva vařená dle zákona o čistotě mají na sobě nápis „vařeno dle zákona o čistotě“.

4.2. Počátky pivovarnictví na území českých zemí

Víno bylo pro obyčejné obyvatele českých zemí drahý luxus. Proto si prostý lid musel najít k opíjení levnější prostředek. Tím levnějším nápojem vyráběným z dostupných místních surovin bylo pivo. Výroba piva byla náročný technologický proces, který kromě potřebných znalostí výroby vyžaduje i odpovídající zázemí. Co se týká zázemí, byla výroba piva spojená hlavně s městy, ve kterých se pivo vařilo v právovarečných domech a jehož výroba byla chráněna mílovým právem. Města se, ale objevují až během vrcholného středověku, tedy přibližně ve 13. století.

Na našem území byly na začátku lidé organizováni do kmenových společenství vedených rodovými stařešinami. I první český vládce Sámo nebyl ničím jiným než obecně uznávaným vůdcem spojených kmenů Čechů. Tato situace se začala postupně měnit spolu se sílícím vlivem několika dominantních rodů a se související centralizací moci. Zde právě můžeme najít počátky českého pivovarnictví. Pouze centra, reprezentovaná soustavou knížecích hradů a později i nově vznikající kláštery se mohly stát zázemím pro výrobu produktu, který se teprve později stal doménou královských měst, piva.

Pivo doznalo prvního rozmachu ve středověku. S rostoucím počtem obyvatel na zemi se zvětšoval i zájem o pivo. Dle historických pramenů přibližně do 10. století našeho letopočtu neexistovala žádná právní úprava výroby piva. Veškeré písemné zmínky o výrobě piva spíše zachycovali jeho samotnou existenci, případně různý zákaz nebo povolení výroby, nikoliv však právní úpravu výroby či samotného pivovarnického řemesla. První zmínkou o výrobě piva na našem území je písemný zákaz z roku 993 našeho letopočtu, kdy druhý

český biskup Vojtěch vysvětil Břevnovský klášter a zakázal mnichům vařit pivo. Z dostupných informací je také Břevnovský klášter historiky považován za první místo, kde se u nás vařilo pivo. Pravděpodobně se připravovalo pivo i na řadě jiných míst a možná i mnohem dříve, ale o tom se nedochovaly žádné zprávy. Benediktíni břevnovského kláštera prý kromě vína vařili hojně právě až do zmíněného zákazu i pivo.

„Ať již z obavy z nadměrného požívání alkoholických nápojů služebníky Páně, či ze strachu o ovečky patřící do diecéze, pravděpodobněji však vzhledem k nedostatku obilovin pro běžnou výživu, zakázal Vojtěch vaření piva pod trestem exkomunikace. Ačkoli tento citlivý, nenáročný a stále s mravy Čechů nespokojený biskup zahynul mučednickou smrtí v Prusku v roce 997, podařilo se jím údajně vydaný zákaz vaření piva zrušit až po dvou stoletích rozhodnutím papeže Innocence IV., které vyprosil pro své bohabojné a pivo milující poddané Čechy král Václav I.“³⁸

Opilství bylo vážným problémem již ve středověku. Proto již v roce 1039 byl knížetem Břetislavem vydán zákon k mravní nápravě lidu, kde bylo uvedené mimo jiné i nařízení vztahující se na opilce. Říkalo se v něm, že krčmáři, kteří poskytovali opilcům přístřeší budou na veřejném místě přivázáni ke sloupu a budou jim oholeny hlavy. Nařízení nezapomínalo ani na samotné konzumenty nadměrného množství alkoholu, kterým za opilství ukládalo pokutu tři sta haléřů a hrozbu žaláře.³⁹

Avšak vůbec první oficiální listinou, kde bylo uvedeno vaření piva, byla nadační listina krále Vratislava II z roku 1088. Král touto listinou udělil Vyšehradské kapitule právo vybírat desátky z pěstování chmele pro výrobu piva. Jak bylo uvedeno výše, první zmínkou o pivě na našem území byl zákaz pivo vařit pocházející z roku 993. Zákaz byl zrušen o 2 století později díky vlivu Václava I. Od 12. století mohla každá měšťanská domácnost vařit pivo doma.

V roce 1088 byl vydán první dochovaný doklad o výrobě piva prvním českým králem Vratislavem II. Byla to nadační listina, ve které kromě jiného

³⁸ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA, 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3.str 15.

³⁹ STANĚK, Josef. *Blahoslavený sládek – kapitoly z dějiny piva*. 2. upravené vyd. Praha: Paseka, 1998. 312 s. ISBN 80-7185-188-4

přidělil kapitule na Vyšehradě desátek chmele pro vaření piva. Poté v roce 1130 kníže Soběslav I. vydal listinu dokazující vaření piva běžnými občany. Nařizovala pivovarníkům z vyšehradského podhradí platit desátek chmele z vlastní přípravy piva panovníkům kapituly na Vyšehradě. Platby církvi z výroby piva byly zrušeny až v roce 1848.

Nejstarší pivovary vzniklé na našem území pocházejí z počátku 13. století. Mezi nejstarší pivovary patří například, v roce 1200 založený pivovar v Teplé či pivovar z roku 1228 v Hodoníně.

4.3. Mílové právo a právo várky

Velký rozmach tohoto řemesla se tedy datuje přibližně do 13. století, kdy se zakládala opevněná města a udělovala se privilegia měšťanům. Důležitým mezníkem ve vývoji výroby piva a práv s tím spojených je tedy třinácté století. V něm dochází na pokyn tehdejšího panovníka Václava II. k zakládání královských měst, jimž byla udělována různá práva. Jedním z těchto práv bylo právo várečné, podle nějž mohl pivo vařit každý, kdo vlastnil dům uvnitř města. Kolem královských měst také bylo vyhrazeno území, ve kterém nikdo bez povolení pivo vařit nemohl. Dalším významným právem, bylo právo mílové. Toto právo bylo mimo jiné spojené s prodejem piva, jelikož opravňovalo jeho držitele (převážně řemeslníky sdružené v cechu) k možnosti prodávat pivo ve městě, v okolí jeho hradeb a také až do vzdálenosti jedné míle od města.⁴⁰

„Pivo si zpočátku vařil každý doma sám. Vařily ho buď hospodyně, nebo služebné. Zhruba od 12. století udělovali panovníci nově vzniklým městům městská práva. Jejich součástí byl i monopol na výrobu, ale hlavně na prodej určitých výrobků a produktů. To znamenalo, že v okruhu jedné míle, přibližně několika kilometrů kolem města, nesměl nikdo takové zboží vyrábět na prodej. Výjimkou byly různé výroční trhy – tehdy ve městech platily speciální zákony, tržní právo.“⁴¹

Mílové právo se rozšířilo hlavně ve 14. století. Zajišťovalo monopol na výrobu a prodej piva. Zaručovalo pivovarníkům, že v okruhu jedné míle (tj. 5, 7546

⁴⁰ CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1.vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

⁴¹ VEČERNÍČEK, Jaroslav Novák. *Dějiny piva – od zrození až po konec středověku*. 1.vyd. Brno : Computer Press, 2009. 143 s. ISBN 978-80-251-2019-4.str 82.

km2) nesmí nikdo jiný pivo vařit, ani jej do města dovážet.⁴²

Právo várečné bývalo měšťany velice střeženo. Měšťané šlechtě nedovolovali pivo vařit. Bylo to způsobeno i tím, že samotná šlechta považovala výrobu piva a šenkování za práci nehodnou jejich společenskému postavení. Názorový zlom nastal v okamžiku, kdy šlechta zjistila, že ze sladovnictví, pivovarnictví a šenkování jsou nemalé zisky. Začala se sama o tuto práci velmi zajímat, jelikož vidina dalších zisků z rozvojových odvětví byla velice atraktivní. Tomu všemu značně přispěla i známá obliba piva mezi lidmi. I přes rozsáhlé porušování měšťanských práv začali šlechtici budovat velké sladovny a pivovary. Samo sebou se to měšťanům nelíbilo a připadali si utiskováni.

4.4. Propinační právo

V tomto období vzniká propinační právo neboli výhradní právo výroby a prodeje lihových nápojů. Účelem zřízení propinačního práva byla regulace a kontrola nových pivovarů, vinopalů či výčepů na určitém území. Tímto územím bývala hlavně královská města, v pozdější době pak obce a vrchnost. Městská rada ve městech s propinačním právem vybírala poplatky za dovoz piva a lihovin. Jak tedy z toho vyplývá, do královských měst bylo možné dovážet pivo a lihoviny, ale bylo to podmíněno zaplacením zmíněné daně. Propinační právo (jus educilli), neboli výčepní právo, patřilo mezi práva výhradní. Jednalo se tedy o monopol prodeje. Opakem monopolního prodeje byly v té době takzvané nápojové závazky vyplývající z donucovacích práv (jura bannaria), které přímo nutily odebírat pivo, víno či lihové nápoje od určitého subjektu.⁴³

Na našem území šlo především o výčepní právo k pivu, které jako zvláštní výsadu získávala od panovníka zprvu královská města, později i šlechta. Ve městech bylo pivo vařeno především po jednotlivých domech, pivovary byly zakládány ve větší míře až šlechtou od 16. Století (díky Svatováclavské smlouvě), a bylo buď společně nebo si měšťan jež neměl příslušné vybavení došel pivo uvařit k sousedovi. Tento druhý způsob byl, ale zakázán dekretem z roku 1786, protože měšťané často jeden u druhého hojně hodovali a pili, a tím zanedbávali svou živnost. Monopol propinačního práva bez problému fungoval

⁴² ZÍBRT, Čeněk. *Česká kuchyně za dob nedostatku před 100 lety*. Praha: Dauphin, 2012, 97 s. ISBN 978-80-7272-420-8

⁴³ CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1.vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

až do roku 1848, kdy už mohl za finanční náhradu založit pivovar kdokoli a definitivně byl institut propinačního práva zrušen zemskými zákony k roku 1869. Opět ale za náhradu skládanou do zemské pokladny, se za zřízení pivovaru platil nemalý poplatek do takzvaného propinačního fondu, který sloužil k náhradám ztrát dosavadních držitelů monopolu propinačního práva. Monopol výčepního práva se však v některých zemích udržel i poté. Bylo to například v Polsku či v Rusku.⁴⁴

Tomuto období by se dalo říkat „zlatá doba“ měšťanského pivovarnictví, jelikož na spoustě místech měšťané značně ovládali regulaci výroby piva a šlechta na ně byla krátká. Prosperitě pivovarnictví nasvědčuje i fakt, že na konci středověku patřil tento hospodářský obor mezi nejvýnosnější činnosti poddanských měst a hlavně šlechty a jejich velkostatků.

Přibližně ve dvanáctém až třináctém století se začala zakládat nová královská a později i šlechtická města, kterým panovník uděloval různá práva. Jedním z nich bylo i právo várečné, podle kterého každý měšťan vlastníci dům mohl vařit pivo. Právo várečné, které se vztahovalo k nemovitosti a nebylo přidělováno osobám jako podle pozdějších živnostenských řádů, nebylo nikdy právní cestou zrušeno. Měšťané toto právo považovali za svoji výsadu a nedovolovali šlechtě a vrchnosti vyrábět vlastní pivo v jejich městských sídlech, nebo je dovážet ze svých statků.

V roce 1330 byla v Praze vydána konšelská listina, podle které měly právo várečné jen domy uvnitř hradeb města, což převzala i jiná města a obce. Městské domy se začaly rozlišovat na právovárečné s právem vaření a výčepu piva a na nákladnické, kde se připravoval slad, ale neměly zařízení pro vaření piva. V praxi to fungovalo asi tak, že majitelé nákladnických domů používali k vaření piva vybavení svých sousedů nebo si vypůjčovali vybavení od města, samozřejmě za poplatek.⁴⁵

Jak jsem již zmínil výše, ve 14. století se začaly zakládat cechy. Sladovnictví bylo považováno za řemeslo, pivovarství ne, proto první cechy byly cechy sladovníků, později společné i s pivovarníky. Cechy se nejdříve staraly o

⁴⁴VEČERNÍČEK, Jaroslav Novák. *Dějiny piva – od zrození až po konec středověku*. 1.vyd. Brno : Computer Press, 2009. 143 s. ISBN 978-80-251-2019-4

⁴⁵BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA , 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3

ochranu práv měšťanů proti šlechtě, později určovaly pořadí vaření piva, kolik smí jednotliví členové uvařit várek, určovaly ceny surovin, piva, rozhodovaly o dědických nárocích právovárečnicků a nákladníků, staraly se o odbornou výchovu následovníků, kontrolovaly kvalitu piv, ale i morálku svých členů.

Dále reprezentovaly sladařský a pivovarský obor v městských radách a na slavnostech. Cechy vydávaly své řády, měly své patrony, odznaky, prapory a symboly práva. Symbolem práva byla ferule, jakási dřevěná plácačka, do jejíž dutiny se ukládaly důležité listiny, na plochou část se nalepovaly zprávy a poslíček s ní obíhal členy cechu. Používala se také například k pasování sladovníka na mistra.

Tuto na první pohled dokonalou harmonii po čase vystřídalý spory mezi sladovníky a pivovarníky, protože pivovarství nebylo stále uznáváno řemeslem, mohl pivovarník provozovat i další živnost. A naopak sladovníci chtěli získat monopol na výrobu piva.

Později král Václav IV.⁴⁶ potvrdil várečné právo všem právovárečnickům i nákladníků, ale opět pivovarství neuznal řemeslem. I pozdější panovník Vladislav II. Jagellonský potvrdil platnost rozhodnutí z roku 1398, že pivovarství není řemeslem, ale obchodem a sladovníci získali pouze monopol na výrobu sladu.

4.5. Spory o právo várky – Svatováclavská smlouva

Popularitu piva dokazuje i skutečnost, že Jednota českobratrská vydala pro své členy „zprávu při vaření piva“ ve které svým členům popisuje návod jak by se měli při konzumaci a výrobě chovat.

„Ti, jenž se nemají jiným čím živiti, než z vaření piv neb z vinohradův, mají hleděti dobře a spravedlivě i k užitku lidskému působiti a v sudích piva neb vína vyprodati. A nemohli-li by a mělo se jim zkaziti, aby takoví domův dávali a na řad nedávali, leč pocestným v potřebě, aby nebyli služebníci opilství a zbytečného pití a marností mnohých i škod potomních duchovní i nebezpečností. Míry aby spravedlivé měli a spravedlivě dávali a zlým,

⁴⁶ Václav IV. (1361 – 1419) – syn jednoho z nejznámějších českých panovníků Karla IV. Vlády nad českým územím se ujal po smrti svého otce roku 1378.

neřádným, nepoctivým mistra u sebe nedávali pro své hospodyně i dítky a aby neobcovali cizím hříchům.“⁴⁷

Poté však přišel velký spor, který vedl k nespočetně mnoha konfliktům mezi šlechtou a měšťany. Šlechta měla totiž zákaz vařit a prodávat ve městech pivo. Měšťané mimo jiné také nedovolovali šlechtě kupovat nemovitosti a ty, které již vlastnila tak se snažili všemožně zatěžovat poplatky a daněmi. To se samozřejmě šlechtě nelíbilo a snažila se všemi možnými prostředky měšťanům jejich chování vracet. Omezovala je například v možnostech nákupu surovin pro výrobu piva ze svých statků nebo nedovolovala prodej nemovitostí zapsaných v zemských deskách měšťanům.

„Spor mezi šlechtou a měšťany, který trval do roku 1484, byl uzavřen roku 1517 tzv. Smlouvou svatováclavskou, jíž král Ludvík Jagellonský (1516-1526) stanovil, že šlechtici mají na dobu šesti let právo vařit pivo pro vlastní potřebu, ale nesměli je o výročních trzích přivážet do města. Výsada vařit pivo na šlechtických usedlostech byla pak bez právních úprav prodloužena natrvalo.“⁴⁸

Spory probíhali přibližně v letech 1484 až 1517. Byl to další důkaz důležitosti těchto práv pro tehdejší společnost. Měšťané se snažili tento spor vyřešit roku 1502, během kterého v archivech vyhledávali dokumenty dosvědčující udělení mílového práva právě jim.

„Mezi stavem městským a stavy panským i rytířským vznikl r. 1502 spor. Vedle jiného vinil stav městský pány a rytíře, kterak tito s některými svými lidmi selskými hubí živnost městskou, pokud se týče děláním a prodáváním sladů, vaření a šenkování piva. Aby steskům dodali váhy, vyhledali si měšťané ve svých archivech stará privilegia a dokazovali z nich, jak jednotliví králové čeští obdařili jejich město výsadou, že ve vzdálenosti jedné míle kolkolem města nesmí nikdo pivo vařiti, nesmí pivo v krčmě čepovati. Šlo tu o známé „právo mílové.““⁴⁹

⁴⁷ GINDELY, Antonín. *Dekrety Jednoty českobratrské*. 1.vyd. Praha : I.L. Kober, 1865, 130 s. (převzato z ZÍBRT, Čeněk. *Z historie piva*. 1.vyd. Praha : Vyšehrad, 2013. 288 s. ISBN 978-80-7429-339-9)

⁴⁸ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA , 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3.str.20

⁴⁹ ZÍBRT, Čeněk. *Z historie piva*. 1.vyd. Praha : Vyšehrad, 2013. 288 s. ISBN 978-80-7429-339-9.str.37.

Spor vyřešil až král Ludvík Jagellonský, který vydal Smlouvu svatováclavskou, podle které měli šlechtici právo vařit pivo po dobu šesti let pro vlastní potřebu, ale nesměli je prodávat o výročních městských trzích. Výsada vařit pivo na šlechtických usedlostech pak bez právních úprav byla prodloužena na trvalo. Tato smlouva znamenala omezení práv měšťanů a podpořila rozvoj šlechtických pivovaru.

„V zásadě však Svatováclavská smlouva z roku 1517 znamenala zásah do městských práv a podporu rozvoje šlechtických pivovarů, kterých v té době bylo podstatně více než městských. Například v roce 1712 bylo v Čechách 1 294 pivovarů, z toho 991 panských, 138 pivovarů v poddanských městech a pouze 165 v královských a horních městech“⁵⁰

Uzavření Svatováclavské smlouvy se dalo považovat za vítězství šlechtické třídy. Vrchnost totiž získala právo várky a mohla tak vařit a prodávat svoje pivo. Výjimkou byly akorát výroční trhy, na kterých se šlechtické pivo nesmělo prodávat. Vznikem smlouvy se odstartoval rozsáhlý rozvoj vrchnostenských pivovarů. Šlechta vystavěla pivovary například v Krušovicích, Olešné nebo ve Všetatech. S rostoucím počtem panských pivovarů se velmi výrazně oslabilo pivovarnictví měšťanské. To tak přicházelo o své odběratele a počet pivovarů, které vlastnili obyvatelé měst, začal velmi rychle klesat. Další negativní vliv na městské pivovary měla bitva na Bílé Hoře, konaná v roce 1620, která vedla ke konfiskaci majetku šlechty a výraznému poklesu počtu pivovarů. Platnost Svatováclavské smlouvy trvala prakticky do začátku osmnáctého století. Sám císař Josef I. svými dvorními dekrety z let 1705 a 1706 obnovil zákaz dovozu cizího piva do měst. Tento zákaz byl o dva roky později upraven, právě pro císařské potřeby. V roce 1708 byl stavům povolen dovoz cizího piva pro svou potřebu.⁵¹

„Zákaz dovozu cizího piva byl všemi stranami stále více obcházen, a protože i někteří měšťané žehrali nad špatnou kvalitou piva ze svého města, bylo po staletí

⁵⁰ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA , 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3.str.20

⁵¹ CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1.vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

*platné mílové právo dne 28 ledna 1788 definitivně zrušeno a dalším dvorským dekterem ze dne 29. května 1788 povolen dovoz piva do měst odkudkoliv.*⁵²

Nastalá situace měla neblahý dopad na měšťanské pivovary. Například před zrušením mílového práva bylo na území dnešního hlavního města Prahy na 164 právovarečných domů, v roce 1788 klesl jejich počet na polovinu a neustále se snižoval. Velký vliv na to měl i Dvorní dekret z roku 1786, který ukládal zřizování městských pivovarů místo výroby zlatavého moku v právovarečných domech. Po staletí fungující systém na našem území se tímto prakticky úplně zrušil.⁵³

Někteří historici se domnívají, že hlavním důvodem zrušení tohoto dlouhodobého obyčeje bylo to, že právovarečníci často při svých várkách scházeli, navzájem si vypíjeli svá piva, a tak státní i obecní pokladna přicházela o značný příjem z pivních daní.

4.6. Sladovnické cechy

Značný význam v rozvoji pivovarnictví měly na území českých zemí sladovnické cechy. Tyto cechy určovaly, kolik piva a z jakého množství sladu smí jeden dům vyrobit, kontrolovaly také jeho kvalitu a dohlížely i na to, aby pivo vařil jen ten, kdo se řádně vyučil v oboru. Takováto kontrola měla velký vliv na kvalitu, díky které se ve středověku naše pivo hojně vyváželo i za hranice.

Cechy začali vznikat na našem území ve 14. Století. Jak již bylo zmíněno výše, byly to odborné organizace, jež ve městech hájili svůj výrobní monopol, práva a zájmy svých členů a kontrolovali kvalitu vyráběného piva. V královských městech podléhaly cechy buď městské radě nebo vrchnosti. Tyto orgány schvalovaly řády, kterými se cechy řídily. Cechy měly dokonce i některé soudní pravomoci. Bohatší cechy bývali často vlastníky domů. Menší a chudší cechy měla obvykle alespoň hospodu, ve které se scházeli.

Podle Broučka a Jeřábka, vznikaly v jižní a západní Evropě cechy už ve 12. století. Důvodem vzniku cechu byla často povinnost založení vyplývající z dobového práva. Měla se tím zaručit vyšší profesionalita výroby a tím

⁵² CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1.vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9.str.39

⁵³ POLÁK, Milan. *Pražské pivovárky a pivovary*. 1.vyd. Praha : Libri, 2003. 244 s. ISBN 80-7277-193-0

kvalitnější produkt. Dalším důvodem mohlo být, že cech vzniknul zcela dobrovolně z vůle určité skupiny sladovníků, žijících v jednom městě.⁵⁴

Cechy mívali z pravidla své typické znaky, aby se odlišili od ostatních. Snažili se takovými znaky reprezentovat svou skupinu směrem k tehdejší společnosti. Ke klasickým znakům patřil erb nebo jiný druh znaku, na kterém byl vyobrazen zpravidla nástroj řemesla patřícího do cechu. V hospodách vznikali často bitky mezi opilými pijany, při kterých často docházelo i k usmrcení protivníka. O pořádek se proto snažili starat cechy, které posílali výtržníky před soud. Dále se soudily i spory mezi cechovními mistry. Spory cechmistrů, ale zpravidla končily u cechovních soudů, jelikož tam byl udělován nižší trest. Náborový obrat šlechty a rozsáhlý rozvoj výroby nových šlechtických pivovarů a sladoven vedl přibližně od roku 1484 ke vzniku spousty sporů mezi šlechtou a měšťany, které trvaly několik desetiletí. Řešení krize přišlo až v roce 1517, kdy se ve Smlouvě svatováclavské ustanovilo, že šlechta měla právo vařit pivo po dobu následujících šesti let, ale nesměla nutit poddané odebírat svoje pivo ani jinak ho ve městech prodávat. Šlechta směla pivo vařit jen pro svou soukromou potřebu. Tato výsada byla později prodloužena na trvalo.⁵⁵

Ve 14. až 15. Století se bohatí měšťané sdružovali do spolků a zakládali společně městské pivovary. Ke konci středověku se začala rozvíjet výroba piva ve šlechtických a klášterních pivovarech. Klášterní pivovary měly značnou výhodu oproti těm šlechtickým, jelikož méně podléhaly politickým a hospodářským vlivům.

V roce 1547 došlo ke konfiskaci majetku měst, která se vzbouřila proti habsburské nadvládě, znamenala počátek úpadku městského pivovarství a podporu rozvoje pivovarství na šlechtických usedlostech, hlavně Rožmberků a Pernštejnů.

Bohužel se celková situace začala v průběhu 16. století obracet výrazně ku prospěchu šlechty. A tím začali vznikat vleklé spory mezi šlechtou a měšťany.

⁵⁴ BROUČEK, Stanislav; JEŘÁBEK, Richard. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky a Ústav evropské etnologie Masarykovy univerzity, 2007, 3.sv, s. 643-1298.

⁵⁵ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA, 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3

To všechno mělo za následek od roku 1547 postupné upadání měšťanského pivovarnictví. Výrazně k tomu přispěla konfiskace měšťanského majetku, která nastala po vzbouření řady měst proti Habsburské nadvládě. Díky velkým finančním investicím šlechty do pivovarů, získali měšťanské pivovary silného protivníka na trhu.

Tato skutečnost jenom dokazuje, že Svatováclavskou smlouvou došlo k výraznému zásahu do městských práv a tím zároveň k podpoře šlechtického pivovarnictví, jelikož poměr městských a šlechtických pivovarů se za necelých dvě stě let radikálně změnil. Bohužel to ze začátku znamenalo i lehký úpadek v kvalitě vyráběného piva, jelikož šlechtické pivovary bývaly často zakládány za vidinou zisku, nikoliv z lásky ke zlatavému moku.

5. Novodobé dějiny

5.1. Výroba piva okolo třicetileté války

Během třicetileté války⁵⁶, konané v první polovině sedmnáctého století hospodářství upadalo a úpadek se logicky nevyhnul ani pivovarům. Nedostatek obilí zapříčinil spolu s dalšími nedostatky, že pivo nebylo kvalitní a drahé. Pivovarné postupy se staly tajné a začalo se s nim obchodovat. Do výroby piva začala zasahovat i církev, protože se jí nelíbilo časté opilství kněží, kteří tak dostatečně nereprezentovali svoji víru. Výroba piva byla nakonec posvěcena i papežem, a to i přes to, že se o pivě nepíše přímo ani ve Svatém písmu. V Bibli se o pivě nepíše zřejmě z toho důvodu, že jeho konzumace a následné opilství svádělo křesťany k porušování desatera a jiných křesťanských zásad. Možná také proto, že pro Izraelce zůstalo prvořadým nápojem víno a pivo bylo až na druhé koleji. Následné schválení konzumace piva papežem bylo zapříčiněno také tím, že se při mírném požití, pivu začali přisuzovat léčivé účinky pro tělo i duši.⁵⁷

Po bitvě na Bílé hoře zaniká sláva řemeslného pivovarství. Po zlepšení hospodářské situace nastala doba městských a obecních pivovarů a hlavně se prosazovaly pivovary šlechtické. Stálou výrobu zajišťovaly pivovary klášterní, které nejméně podléhaly hospodářským a politickým výkyvům.

Bohužel i nadále pokračoval negativní trend zhoršování kvality piva. Bylo to způsobeno neustálými spory a nezájmem šlechty zaměřit se spíše na kvalitu než na kvantitu a s tím přicházející rychlý zisk. Zákonitě se upadající kvalita pěnivého moku postupně rozprostřela v celém pivovarnickém oboru. Dokonce i samotní šenkýři ředili kvalitní piva těmi méně kvalitními. Přispěla tomu i skutečnost, že vládnoucí panovníci nikterak nerozvíjeli právní úpravu výroby piva. Naopak zvedali daně a tím logicky i výrobní náklady. Snížila se taktéž kontrola výrobců. Pivo často vyráběli neučení amatéři bez patřičného vzdělání v řemesle, což se také negativně projevilo na jeho kvalitě.

⁵⁶ Třicetiletá válka (1618 – 1648) – vyvrcholení sporů mezi římskokatolickou církví a zastánci kalvinismu a luteránství.

⁵⁷ POLÁK, Milan. *Pražské pivovárky a pivovary*. 1. vyd. Praha : Libri, 2003. 244 s. ISBN 80-7277-193-0

5.2. Vývoj v letech 1650-1900

Další vývoj byl velice pestrý. Císař Josef I. svými dekrety z let 1705 a 1706 zakázal vrchnostem dovážet vlastní pivo do královských měst. O tři respektive o dva roky později byl dovoz šlechtického piva do měst, ale zase povolen. Sice jenom v přesně určeném množství a pro svou vlastní potřebu, ale i tak to byl ústupek směrem k vrchnosti. Tato úprava pár desítek let vydržela.

Hlavní zlom nastal v roce 1788, kdy Josef II. svými dekrety zrušil výsadu měšťanstva pro výrobu piva. Monopol měšťanů na výrobu a výčep tím byl velice silně zasáhnout, jelikož pivovarnictví představovalo velikou část příjmů mnoha měšťanů, kteří tak přišli ke značnému bohatství a přispěli velmi významně, a nutno říct pozitivně, k rozvoji pivovarství na našem území.

Jako každé významné a populární zboží se stalo pivo i vítaným zdrojem příjmů do panovnické, šlechtické či městské kasy. Poplatky nebyly původně trvalé, ale odvíjely se podle podmínek a potřeb vrchnosti, královské poklady, nebo i podle válečné situace. Zhruba v polovině 18. století se zavedlo zdanění z výroby a prodeje, což se stalo základem pro první všeobecný rakouský daňový zákon. Za císařovny Marie Terezie se platila daň 3 zlaté z každého sudu, mimo každého jedenáctého a dvanáctého, které se odečítaly, protože byly určeny k dolití po vykvašení a pro domácí potřebu. Sládek musel vést evidenci várek a obsahy sudů musely být přesné. Cena piva se měla odvíjet podle ceny použitého dříví k sušení sladu a vaření mladiny, a také z ceny ječmene. Bylo také nutno vyúčtovat odběr vody a varní daň, což činilo dohromady 470 zlatých ročně.⁵⁸

Rok 1829 přinesl opět změnu. Byla totiž zavedena takzvaná všeobecná potravní daň. Ta se vybírala jak z výroby piva, taktéž i pokud se pivo dovezlo na nějakého uzavřeného města s potravními čárami. Při přechodu mezi nimi se mohly při kontrole platit další poplatky. Byla také zavedena jednotná daň ve výši 45 krejcarů za každé vědro. Platila se tedy pouze za množství mladinky a ta se kontrolovala přímo na stokách a spilce. Tato všeobecná potravní daň omezovala rozvoj pivovarnictví, protože nebrala v úvahu různé druhy piva a jejich

⁵⁸ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA , 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3

stupňovitost.⁵⁹

V českých zemích se roku 1835 nacházelo již 1087 pivovarů. Další důležitou reformou byla reforma z rozmezí let 1840 do roku asi 1870. Během těchto let se změnil způsob kvašení ze svrchního na spodní, při kterém kvasinky spadají ke dnu.

Velice významným byl rok 1842, kdy měšťané v Plzni založili pivovar, kde se vyráběla jen spodně kvašená piva a tím se odstartovala éra asi nejznámějšího českého ležáku.

Další velká změna nastala roku 1848, a týkala se propinačního práva, které bylo výrazně omezeno Císařským patentem. Tím se uvolnila možnost rychlé výstavby nových pivovarů a nastává rozvoj průmyslové výroby piva. Každý, kdo na to měl, mohl založit pivovar za úplatu, která se po 20 letech měla rozdělit mezi oprávněné osoby (právníky a nákladníky), majitele propinačních práv. K úplnému zrušení došlo Zemským zákonem č. 55 roku 1869.⁶⁰

V roce 1852 prošla daňová soustava důležitou úpravou. Platily se totiž poplatky nejen podle množství, ale i z kvality piva. Byla zavedena minimální 12-ti stupňová hranice piva a ředění várek bylo zakázáno. Za každý 1 stupeň a dolnorakouské vědro se platilo 3 a čtvrt krejcaru. Zakáz více ředěného piva se ale neujal a o pět let později bylo ředění opět povoleno. Jako spodní hranice bylo vzato 9 stupňů a za každý navíc bylo nutno zaplatit navíc 4 krejcarey za vědro, navrch při výrobě mladín nad 20 stupňů bylo třeba získat zvláštní povolení. Poplatky byly dost vysoké, přesto byla v roce 1864 zavedena ještě daň, kterou si pro sebe vypisovaly obce. Tento „pivní krejcar“ nebyl sice povinný, ale brzy jej většina obcí zavedla jako vítanou možnost pro vylepšení stavu poklady a každá jej také mohla určovat sama. Zejména pro hostinské to bylo velice nepopulární téma, protože tuto daň velmi v konečném důsledku pocítovali zákazníci a mnohdy nemajetní lidé na ceně piva.⁶¹

Objevovaly se sice snahy přenést tento poplatek na stále více se vzrůstající spotřebu kořalky, ale to se nenesetkalo s úspěchem. Hostinským

⁵⁹ STANĚK, Josef. *Blahoslavený sládek – kapitoly z dějiny piva*. 2. upravené vyd. Praha : Paseka, 1998. 312 s. ISBN 80-7185-188-4

⁶⁰ CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1. vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

⁶¹ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1. vyd. Pacov: NUGA, 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3

ubývali zákazníci, kteří kvůli vysokým cenám pivo bojkotovali. Někteří výčepní pivo nezdrazili a točili stále za cenu šesti krejcarů, ale inspektoráty po nich chtěli dlužní částky po určité době zaplatit a tito hostinští najednou poznali, že blahobyt z nezdaněného piva měl nejen krátké trvání, ale že jim i přinesl zhoubu. Mnohde jedna exekuce střídala druhou a mnoho hostinských uzavřelo činnost nadobro.⁶²

Od zrušení propinačního práva až do roku 1888 bylo v Království českém postaveno 34 nových právovárečných, akciových, družstevních a soukromých pivovarů. Společenstvo sládku v hlavním městě Praze, bylo založeno roku 1883. Mělo navazovat na pražské sladovnické cechy z roku 1456. Roku 1887 byl založen Ústav pro průmysl pivovarnický v Čechách, dnešní Výzkumný ústav pivovarský a sladařský⁶³.

Ulehčení pak znamenalo až ukončení platnosti zákona o placení zemské dávky z piva v roce 1910. V roce 1883 bylo dohodnuto, že základem odvodu má být množství a průměrná stupňovitost v tom roce vyrobených piv. Byli školeni výběrčí a informace o novém postupu se poskytovaly i zpoplatněným a o pět let později se platba ustálila na 34 haléřích za každá hektolitr a sacharizační stupeň piva. Pro pokladnu monarchie znamenaly poplatky za pivo skutečně značnou injekci.⁶⁴

5.3. František Ondřej Poupě

Každá zlá doba má svého hrdinu, a i v této pro pivo zlé době se takový hrdina našel. Byl jím brněnský sládek František Ondřej Poupě, který byl jedním z mála, kteří si v tak temné době pro oblíbený zlatavý mok zachovali rozum. F. O. Poupě se narodil v roce 1753 a zemřel v roce 1805. V knize Karla Kosaře o brněnském sládkovi se dočítáme, že to byl vysoký a štíhlý muž, s černými vlasy, který chodil vždy hladce oholený. Co bylo na tehdejší sládky netypické, byl střídmý v jídle a hlavně v pití. Největším přínosem Poupěte byl posun odborných znalostí v oblasti pivovarství, díky kterým vždy vařil velmi kvalitní pivo. Ač se všichni okolo něj snažili na pivě hlavně zbohatnou, tak Poupě díky svému

⁶² STANĚK, Josef. *Blahoslavený sládek – kapitoly z dějiny piva*. 2. upravené vyd. Praha : Paseka, 1998. 312 s. ISBN 80-7185-188-4

⁶³ Tento ústav má na starosti výzkum, služby a vzdělávání v oblasti pivovarnictví a sladovnictví.

⁶⁴ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA , 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3

nepokřivenému charakteru šel vždy cestou poctivosti a tvrdé práce.

F. O. Poupě se vyučil sládkem a pracoval v pivovarech českých, rakouských, polských i německých. Zastával názor, že pro pivo je jen ječmen. Jeho první reformou bylo tedy vaření piva zásadně z ječmene. Díky brněnskému sládkovi začala pšeničná piva ustupovat ve prospěch ječmenných. Zajímal se též o technologické postupy. Jako první Evropan se naučil při vaření používat teploměr. Poupě vylepšil metody určení jakosti sladu a chmele a zavedl tzv. pivní váhy. Založil také sladovnickou školu.⁶⁵

5.4. Měšťanský pivovar Plzeň

Právo várečné udělil Plzni český král Václav II. ihned při založení města v roce 1295. Právo bylo uděleno celkem přibližně 260 měšťským občanům. Byla to velká výsada, která příslušela vždy pouze domu, nikoli vlastníkům. Ten kdo tedy prodal dům, o várečné právo přišel. Měšťané vařili pivo s pomocí sladovníků a pivovarníků v malých pivovarech, které stály uvnitř plzeňských hradeb. Uvařenou várku piva pivovarník přivezl měšťanovi do domu, kde pivo prošlo kvasným procesem. Uvedený postup takto v Plzni fungoval po staletí, pivo nebylo ani o moc lepší či horší než pivo jinde v Čechách. Nejlepší pověsti se, ale v těch dobách plzeňské pivo netěšilo. Průměrnost plzeňského piva začala právovárečným měšťanům velice vadit, a jejich sdružení, které existuje do dnešních dnů, se rozhodlo situaci řešit. Odložili své spory, půjčili si větší obnos peněz a pustili se do výstavby nového, moderního pivovaru.⁶⁶

Základy pivovaru začal utvářet hlavní stavitel Martin Stelzer v září 1839. Povolení k uvaření piva v nově postaveném pivovaru obdržel výbor právovárečného měšťanstva 25. února 1842. Na jaře 1842 proto mohl první sládek Měšťanského pivovaru Josef Groll začít vařit pivo. Dne 5. října 1842 uvařil Josef Groll první várku „podkvasného piva” – spodně kvašeného ležáku, který se od ostatních dosud vařených druhů piva v Plzni lišil právě pomalým spodním kvašením.⁶⁷

⁶⁵ KOSAŘ, Karel. *Brněnský sládek František Ondřej Poupě a umění vařit pivo*. 1.vyd. Brno : Kulturní a informační centrum města Brna, 1995, str. 174

⁶⁶ CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1.vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

⁶⁷ CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1.vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

Plzeňské pivo tak našlo svoji novou chuť a založilo novou pivní kategorii zvanou „pils“. O první export plzeňského ležáku za hranice Čech se roku 1856 postaral hostinský Josef Šedivý, který zavezl pivo Pilsner Urquell až do hostince ve Vídni. Plzeňské pivo bylo tak úspěšné, že se začaly šířit pokusy o jeho falšování. Na základě toho byla 1. března 1859 u Obchodní a živnostenské komory zaregistrována první ochranná známka Pilsner Bier. Každý sud byl od té doby opatřen známkou a běžným číslem. Mezi další známky užívané v 19. století patří Plzeňský pramen, Prapramen, Měšťanské plzeňské či Plzeňský pravý zdroj.⁶⁸

„Volba známky se ukázala šťastnou. Postupně se známka Plzeňský Prazdroj chránila v 86 státech. Od registrace ochranné známky do dnešních dnů vedl a vede Plzeňský Prazdroj řadu sporů s pivovary, které zneužívaly označení Pils, Pilsner, Pilsener. Podstata je v tom, že Plzeňský Prazdroj považuje toto označení za označení původu. Konkurenční pivovary považují toto označení za označení druhu, typu piva. Tím, že je spojí s údajem vlastního pivovaru, považují to za tvz. delokalizační dodatek, což úřady v řadě států uznávají.“⁶⁹

Už v prvních letech existence si Měšťanský pivovar získal stabilní pozice v Praze a záhy se rozšířil i do Vídně. V roce 1862 slavil úspěch v Paříži, se rozšířil i za oceán. V roce 1869 byl v Plzni založen akciový pivovar jako přímá konkurence Měšťanskému pivovaru, ale tomu se podařilo do 30. let 20. století získat většinu akcií. Koncem roku 1946 došlo ke znárodnění a sjednocení pivovarů pod hlavičkou národního podniku Plzeňské pivovary. Ten byl roku 1964 transformován na Západočeské pivovary se sídlem v Plzni a n. p. Plzeňský Prazdroj (pro export). Po revoluci vznikla akciová společnost Plzeňské pivovary a nakonec byla 1. září 1994 zapsána do obchodního rejstříku jako Plzeňský Prazdroj, a. s.

V roce 1999 získal kontrolu nad a. s. Plzeňský Prazdroj koncern SABMiller. 30. září 2002 byla dokončena fúze a Prazdroj pod svoji hlavičku sjednotil Pivovar Radegast, a. s. a Pivovar Velké Popovice, a. s.. V současné době tato obchodní skupina udržuje poloviční podíl na českém pivním trhu.

⁶⁸ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA , 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3

⁶⁹ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA , 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3.str.108

Plzeňský úspěch byl velkou inspirací a vedl k zakládání velkých, převážně akciových společností. V té době vznikli například pivovary jako Litoměřice 1858, Krásné Březno 1867, První plzeňský akciový (souč. Gambrinus) 1869, Smíchov (Staropramen) 1869, Pardubice 1871, Podkovář 1871, Plzenec 1872, Nová Paka 1872, Rokycany 1872, Vratislavice b/N 1872, Cheb 1872, Král. Vinohrady 1893, České Budějovice (akciový) 1894, Holešovice (První pražský měšť.) 1895, Plzeň (Společenský) 1896, Bohušovice 1899, Praha-Braník 1900. Kromě těchto celá řada středních a malých pivovarů. Na Moravě to byl např. Uherský Brod 1871, Brno (akciový) 1872, Jevíčko 1895, Litověl 1894, Olomouc (český akc.) 1898, Prostějov (akc.) 1897, Ostrava (český akc.) 1898, Uherský Ostroh 1903, Příbor 1915. A na Slovensku Bratislava 1876, Spišská Belá 1877, Turč. sv. Martin 1893, Nitra 1893, Košice 1857, Vyhne 1894. K tomuto velkému rozvoji pivovarnictví v Čechách a na Moravě dopomohlo hlavně zrušení propinačního práva v roce 1869.⁷⁰

Jak je vidět tak Plzeňský pivovar byl v hodně směrech revoluční. Nejen ve způsobu kvašení, ale hlavně také tím, že dopomohl ke zrušení propinačního práva, které do té doby monopolizovalo pivovarnický obor. Od toho okamžiku se struktura pivovarů začala přesouvat hlavně na zmíněné akciové společnosti. V následujících několika desítkách let, se nic zásadního pro vývoj pivovarnictví a práv s ním spojených nestalo.

5.5. Pivovarnictví v období let 1900-1945

Začátkem 20. století se na území českých zemí nacházelo 804 pivovarů. Ve světě pak pivo začalo pomalu šplhat v pomyslném žebříčku oblíbenosti směrem vzhůru. Pivovarnickému oboru se relativně dařilo, a to na všech světových stranách. I právní úprava se pomalu rozvíjela. Důkazem toho je například dohoda celosvětově upravující ochranné známky. Tato dohoda se velice úzce dotýká pivovarnického oboru, jelikož pokládá základy ochrany sloganů, log a obchodních označení. Jedná se o Madridskou dohodu o mezinárodním zápisu továrních nebo obchodních známek ze dne 14. dubna 1891, která byla, ale důkladně revidována v Bruselu roku 1900 a dále prošla rozsáhlými novelizacemi.

⁷⁰ Informace zjištěny z POLÁK, Milan. *Pražské pivovárky a pivovary*. 1.vyd. Praha : Libri, 2003. 244 s. ISBN 80-7277-193-0 + VERHOEF, Berry. *Kompletní encyklopedie piva*. 2.vyd. Čestlice : Rebo Productions, 2004. 304 s. ISBN 80-7234-116-2

A to podle toho jak přibývalo pivovarů a pivních produktů. (*Madridská dohoda byla následně novelizována ve Washingtonu roku 1911, v Haagu roku 1925, v Londýně roku 1934, v Nice v roce 1957 a v neposlední řadě v roce 1967 ve Stockholmu. Následně prošla velkou změnou v roce 1979. Do právního řádu, který tehdy platil na našem území byla dohoda provedena vyhláškou č. 65/1975 Sb., ve znění vyhlášky č. 78/1985 Sb.*)

Pozitivní vývoj práva, které se nějakým způsobem dotýkalo pivovarnictví trval pouze do příchodu první světové války. Velmi slibně se rozvíjející české pivovarnictví přibrzdila právě již zmiňovaná první světová válka. V letech 1914 – 1918, kdy válka probíhala, byla pozastavena výroba přibližně ve 122 pivovarech. V těch ostatních byla výroba značně omezena. Pro některé menší to znamenalo úplný konec ať už z důvodu nedostatku surovin nebo kvůli menšímu odbytu. Tím byla odstartována další temná éra českého pivovarnictví. Během první světové války pivovarnický obor dosti utrpěl, a to hlavně po hospodářské a rozvojové stránce. Právní úpravě tehdejšího pivovarnictví se nikdo ze zákonodárců moc nevěnoval, jelikož měli plné ruce jiné práce.⁷¹

Po ukončení bojů v roce 1918, převzala nově vzniklá Československá republika z bývalé habsburské monarchie více než polovinu všech pivovarů a to v naprosto likvidační stavu. S pivovary převzala také právní úpravu výroby a prodeje, jelikož nebyl čas na případnou revoluční změnu. Zbylá část pivovarů se pro svůj stav již neotevřela. Začal tak pomalý proces obnovy výroby piva na našem území, který byl bohužel o několik let později zasažen další ránou.

Avšak jeden důležitý okamžik v právní úpravě piva v tomto období nastal. V roce 1920 bylo zakotveno zdanění vyrobeného piva místo dříve zdaňované mladiny a to zákonem č. 676/1920 Sb. a zákonem č. 678/1920 Sb. Pro určení výše daně tak nově bylo důležité množství vyrobeného piva.⁷²

Jak jsme již zmínili, pro nedostatek výrobních surovin některé pivovary museli přerušit výrobu. Jiné po ukončení války vyráběli hlavně slabší piva, ale už r. 1925 stupňovitost vrátila do normálních kolejí. Kvůli úbytku pivovarů vznikl silný konkurenční boj, který způsobil, že řada menších pivovarů zanikla. Velké pivovary byly moderně zařizovány a používaly nejnovější technické

⁷¹ CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1.vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

⁷² BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA, 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3

prostředky. Hospodářská krize mezi lety 1921 – 1923 měla za příčinu další konsolidaci a koncentraci výroby, která v následujících 16 letech znamenala konec pro dalších 200 pivovarů. Koncentrace výroby taktéž znamenala zřizování velkých pivovarnických sdružení. A aniž by se stačil pivovarnický obor nadechnout k lepším časům, přišla rána číslo tři.⁷³

Za druhé světové války došlo k dalšímu výrazným omezením všeho co se byt' jenom okrajově týkalo piva. V provozu zůstalo jen několik desítek pivovarů. Druhá světová válka (1939 – 1945) znamenala obrovské ztráty. V pivovarském průmyslu bylo zničeno 121 pivovarů, 63,1 % z celkové rozlohy chmelnic a 29,4 % plochy oseté ječmenem. Bombardováním byly poškozeny některé pivovary a sladovny, jiné byly uzavřeny a zdevastovány. V mnoha pivovarech, které nebyly za války v provozu už výroba nebyla obnovena a to z důvodu poškození, nebo pro zastaralou technologii.⁷⁴

V těchto temných časech pro zlatavý mok se pivovarnické právní prameny nerozvíjeli, ale spíše se likvidovalo to, co se mnoho staletí budovalo. Pohlaváři třetí říše se nijak pivovarnictvím nezabývali a Ti jež stáli na druhé straně barikády, měli úplně jiné starosti. V roce 1945 byla pro nedostatek surovin opět vyráběna jen velmi slabá piva. Až tři roky po válce, v roce 1948 bylo přistoupeno k výrobě silnějších piv.

Jak je vidět, první i druhá světová válka zasáhla velice silně nejenom lidská práva a svobody, ale také pivovarnický obor. Bylo zničeno stovky pivovarů, zdecimováno tisíce akrů úrodné půdy a celkový technologický a jakýkoliv jiný progres byl pozastaven.

5.6. Výroba piva v letech 1945 – 1989

Během druhé světové války byla výroba v českých a moravských pivovarech prakticky úplně pozastavena. Vyrábělo se pouze omezené množství piva. Bylo to způsobeno také nedostatkem základních surovin pro výrobu piva a nedostatkem materiálu pro opravu a údržbu výrobních strojů. Téměř okamžitě po ukončení bojů druhé světové války byla částečně obnovena nebo navýšena výroba piva. Záleželo na stavu pivovaru, v jakém se nacházel po skončení války. Na místech

⁷³ CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1.vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

⁷⁴ CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1.vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

kde byla výroba pouze částečně omezena došlo k navýšení výroby, tam kde byla výroba úplně přerušena, byl proces obnovy delší a složitější. Nejvíce to tedy odnesly pivovary, kde se přes válku nevařilo, jelikož jejich vybavení celou dobu chátralo.

Pro navrácení kreditu českému pivovarnictví byla ustanovena Hospodářská skupina pivovarského a sladařského průmyslu Ústředního svazu československého průmyslu, jejíž součástí byla Odborná skupina pivovarského průmyslu a Odborná skupina sladařského průmyslu. Hospodářská skupina měla za cíl dohlížet na obnovu výroby v pozastavených pivovarech a celkově řídila obnovu českého a moravského pivovarnictví po druhé světové válce. Došlo také ke znárodnění těch největších pivovarů.

„Dekretem prezidenta republiky ze dne 24. Října 1945 č. 101/1945 Sb. byly znárodněny pivovary s výstavem nad 150 000 hl piva v roce 1937 a vznikly z nich národní podniky: Plzeňské pivovary, n.p., Praha, Velkopopovický pivovar, n. p., Velké Popovice, Starobrněnský pivovar a sladovna, n. p., Brno, Českobudějovický pivovar, n. p., České Budějovice.“⁷⁵

Usnesením vlády ze dne 18. ledna 1946 byly výše jmenované pivovary sdruženy do celostátního ústředního orgánu pro průmysl pivovarský nazývaný Československé pivovary, n.p.

Dále vzniklo několik státních pivovarů na základě dekretu prezidenta republiky č. 112/1945 Sb. Šlo hlavně o sladovny a pivovary, které byly konfiskovaným majetkem velkostatkářů. V organizační struktuře státního hospodářství spadaly pod správu ministerstva zemědělství. V roce 1947 bylo 29 státních pivovarů, 1 výrobní sladovna a 1 obchodní sladovna. Mezi státní pivovary dříve patřil například pivovar Svijany, Choceň, Kácov nad Sázavou, Benešov, Votice, Křivoklát, Olovnice, Krušovice a další. Rozhodování o úpravách výroby a zpracování chmele, sladu a piva nadále příslušelo veřejnoprávní instituci, Svazu pro chmel, slad a pivo. Svaz dále úkoloval Českomoravskou chmelařskou společnost, s. r. o., která se především

⁷⁵ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA , 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3.str. 86.

starala o zahraniční a domácí obchod s chmelem.⁷⁶

Jak bylo typické pro první roky minulého režimu, postupně se znárodnovali všechny podniky, které byly součástí pivního výrobního procesu. To mělo také za následek neustálé změny v centrálních organizacích, které řídily výrobu sladu a piva. Zákonem č. 115/1948 Sb. byly znárodněny veškeré pivovarské a sladařské podniky. Postupem času se i zbylé družstevní a městské pivovary stali součástí jednoho ústředního orgánu.

Zásadní změnou prošla po válce hlavně daňová soustava. V roce 1946 byl vydán zákon č. 30/1946 Sb., o nepřímých daních. Byla stanovena spotřební daň z jednoho litru výčepního piva či speciálního piva. Menší pivovary s roční produkcí do 10 000 hl mohli od ministerstva financí získat desetiprocentní slevu.⁷⁷

V roce 1948 byl vyhláškou ministerstva zemědělství zřízen podnik Obchodní sladovny, n. p., který řídil veškerý provoz sladoven na území Čech a Moravy, vyvážející slad. O dva roky později se změnila vrcholná organizace československého pivovarnictví a byl založen nový podnik, Československé pivovary, sladovny, lihovary a konzervárny, n. p., Praha, který měl za úkol centrálně dohlížet a řídit pivovarnickou činnost na našem území. Následovalo období pro, které bylo typické všelijaké přerozdělování a centralizování rozhodných pravomocí.

„Od roku 1975 byly české a moravské pivovary a obchodní sladovny rozděleny do regionálních národních podniků a pod generální ředitelství byly začleněny též vinařské závody a výroba nealkoholických nápojů. Generální ředitelství řídilo 12 národních podniků: Pražské pivovary, n. p., Praha, Středočeské pivovary, n. p., Velké Popovice, Jihočeské pivovary, n. p., České Budějovice, Západočeské pivovary, n. p., Plzeň, Severočeské pivovary, n. p., Louny, Východočeské pivovary, n. p., Hradec Králové, Jihomoravské pivovary, n. p., Brno, Severomoravské pivovary, n. p., Přerov, Obchodní sladovny, n. p., Prostějov, Nealkoholické nápoje, n. p., Olomouc, České vinařské závody, n. p., Praha,

⁷⁶ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA , 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3

⁷⁷ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA , 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3

*Moravské vinařské závody, n. p., Mikulov. V tomto uspořádání byly podniky řízeny až do roku 1989.*⁷⁸

Značný vývoj zaznamenali také instituce dohlížející na pivovarnictví a sladovnictví. Organizace Pivovary a sladovny, Praha zanikla a byla utvořena nová organizace Pivovary a sladovny, výzkum a služby a.s., která byla po roce přejmenována na Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, Praha, a. s.

V roce 1949 vešel v platnost nový zákon č. 283/1948 Sb., kterým byla zavedena všeobecná daň za 1 litr piva (nehledě na jeho druh). A o pár let později byla zákonem č. 73/1952 Sb. ustanovena daň z obratu, kterou se platila rozdílová daň (rozdíl mezi velkoobchodní a maloobchodní cenou).⁷⁹

Vrcholným pivovarským orgánem se staly Československé pivovary, sladovny, lihovary a konzervárny, n.p. Praha, které od roku 1950 řídily 21 národních podniků s 174 závody pivovarů a sladoven v Čechách a na Moravě. O rok později byla založena Hlavní správa piva, Praha. V roce 1965 Řízení pivovarů a sladoven založené v roce 1953 převzaly krajské národní výbory s výjimkou Pražských, Jihočeských, Plzeňských pivovarů a Obchodních slado-ven, které byly podřízeny ministerstvu potravinářského průmyslu.

Generální ředitelství pivovarů a sladoven rozdělilo v roce 1975 české a moravské sladovny a pivovary do 12 regionálních národních podniků včetně dvou vinařských n.p. a jednoho nealkoholického n.p. Pražské pivovary, n.p. Praha, Středočeské pivovary, n.p. Velké Popovice. Jihočeské pivovary, n.p. České Budějovice, Severočeské pivovary, n.p. Louny, Východočeské pivovary, n.p. Hradec Králové, Jihomoravské pivovary, n.p. Brno, Severomoravské pivovary, n.p. Přerov, Obchodní sladovny, n.p. Prostějov, České vinařské závody, n.p. Praha, Moravské vinařské závody, n.p. Mikulov a Nealkoholické nápoje, n.p. Olomouc. Toto uspořádání platilo do roku 1989.⁸⁰

⁷⁸ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA, 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3.str.87

⁷⁹ BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA, 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3.

⁸⁰ CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1.vyd. Praha: Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

5.7. Porevoluční období od listopadu 1989

Další velice významný zlom ve vývoji pivovarnictví nastal po roce 1989. Pivovary a sladovny se začaly postupně privatizovat. Z pivovarů a sladoven, jež byly národními podniky se pomalu začaly stávat akciové společnosti, společnosti s ručením omezeným, soukromé firmy či státní podniky. Byl to také důležitý milník pro malé rodinné a restaurační pivovary, které začali nově vznikat nebo se obnovovala jejich tradice.

V roce 1991 byl založen Český svaz pivovarů a sladoven, který navázal na tradici Spolku pro průmysl pivovarnictví z roku 1873.

S příchodem nového politického režimu do naší společnosti se pivovarnictví začalo pomalu formovat do podoby, kterou má dnes. Zrušilo se celostátní řízení pivovarů a začalo se vše předávat do rukou soukromých osob.

Zřejmě jediným pivovarem, který zůstal i po revoluci alespoň částečně ve vlastnictví státu je Budějovický budvar. Tento světoznámý český pivovar vyváží své pivo do desítek zemí celého světa a právě díky tomu se dostal do jednoho z nejznámějších sporů o ochrannou pivní známku. Již několik desítek let se pře s americkým pivovarem Anheuser-Busch o vlastnictví ochranných známek na výrobky s označením Budweiser. V současné době probíhá více než čtyři desítky soudních pří a na sedmdesát správních řízení před patentovými úřady. V Severní Americe se proto pivovarnické výrobky společnosti Budweiser prodávají pod obchodní značkou Czechvar a Americký Budweiser jako Bud v celé Evropské Unii, kromě Velké Británie a Irska, kde se prodávají oba dva výrobky.⁸¹ Budějovický Budvar však již mnoho soudních sporů vyhrál a díky tomu nemůže nadnárodní koncern ABI svou klíčovou značku „BUDWEISER“ používat téměř v 70 zemích.⁸²

Tento případ nám jenom dokazuje, jak je v současné době významná a důležitá autorská ochrana výrobních postupů a označení jednotlivých výrobků.

Po Sametové revoluci byl vývoj právní úpravy pivovarnictví značně zmatený a nestálý kvůli změně politického režimu a velkému přesouvání státního vlastnictví do rukou soukromníků. Než se však tento proces jakkoliv podařilo

⁸¹ Zahraniční oficiální stránky Budějovického budvaru - <http://www.czechvar.com/story-of-czechvar-beer.html>

⁸² Oficiální stránky Budějovického budvaru - <http://www.budejovickybudvar.cz/media/archiv-tiskovych-zprav/2013/budweiser-italie.html>

ustálit, přišla další změna. 31. prosince 1992 zaniká Česká a Slovenská Federativní republika (dále jen ČSFR) a následujícího dne vzniká samostatná Česká republika. Rozdělení ČSFR a vznik nového státního zřízení můžeme považovat za další významný krok v dějinách právní úpravy pivovarnictví. Od tohoto okamžiku začal turbulentní vývoj převážné většiny všech právních předpisů, tedy i těch, které se přímo či nepřímo dotýkali výroby nebo prodeje piva.

Zákon o dani z přidané hodnoty vydaný v roce 1993 je jedním ze zákonů, které velice úzce souvisí s pivem, respektive s jeho výslednou cenou. Tento zákon byl od svého vydání již několikrát novelizován.

Dalším zákonem samostatné České republiky vztahujících se také na pivní výrobky byl zákon č. 137/1995 Sb., o ochranných známkách. Tento zákon nově upravoval problematiku ochranných známek. Ochranou známku klasifikoval jako označení tvořené slovy, písmeny, číslicemi, kresbou nebo tvarem výrobku nebo jeho obalu, popřípadě jejich kombinací, určené k rozlišení výrobků nebo služeb pocházejících od různých podnikatelů a zapsané do rejstříku ochranných známek vedeného Úřadem průmyslového vlastnictví.

Prakticky skoro každý novodobější zákon, měl i tento svého předchůdce i následovníka. Předchůdce měl tento zákon v roce 1988 a své rozsáhlejší novelizace se dočkal roku 2003.

5.8. Současná právní úprava

V Českém právním řádu je pivo upraveno v několika vyhláškách. Hlavní z nich je vyhláška č. 335/1997 Sb., která provádí zákon o potravinách (zákon č. 110/1997 Sb.). Vyhláška obsahuje jak definici piva, tak požadavky na výrobu a jakost, členění piva a jeho označování. Tato vyhláška obsahuje mimo jiné i zmíněnou definici piva a to v písm. a) § 11, kde se uvádí:

„Pro účely této vyhlášky se rozumí pivem pěnivý nápoj vyrobený zkvašením mladiny připravené ze sladu, vody, neupraveného chmele, upraveného chmele nebo chmelových produktů, který vedle kvasným procesem vzniklého alkoholu (ethylalkoholu) a oxidu uhličitého obsahuje i určité množství neprokvašeného extraktu; slad lze do výše jedné třetiny hmotnosti celkového extraktu původní

mladiny nahradit extraktem, zejména cukru, obilného škrobu, ječmene, pšenice nebo rýže; u pív ochucených může být obsah alkoholu zvýšen přidavkem lihovin nebo ostatních alkoholických nápojů“

Dále je v následujících 21 písmenech § 11 vyhlášky 335/1997 Sb. upraveno co to například znamená ležák, kvasnicové pivo nebo ochucené pivo. V § 12 je uvedeno jednotlivé členění piva na jeho hlavní druhy, skupiny a podskupiny.

Velice důležitou právní úpravou ve vztahu k pivu je spotřební daň. Problematika spotřební daně z piva je upravena zákonem č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních, ve znění pozdějších předpisů. Z pohledu příjmů státního rozpočtu není spotřební daň z piva zase tak výraznou položkou. Předmětem daně z piva se pro účely zákona o spotřebních daních rozumí výrobek uvedený pod kódem nomenklatury 2203 obsahující více než 0,5 % objemových alkoholu, nebo směsi výrobku uvedeného v písmenu a) s nealkoholickými nápoji uvedené pod kódem nomenklatury 2206 obsahující více než 0,5 % objemových alkoholu.

Základem spotřební daně z piva je množství piva vyjádřené v hektolitrech, přičemž zákon o spotřebních daních (§ 85 zákona o SPD) stanoví základní sazbu daně a snížené sazby daně pro malé nezávislé pivovary zařazené do pěti velikostních skupin v závislosti na roční produkci piva.⁸³

Podle zákona o spotřebních daních je od 1. ledna 2014 považován pivovar za malý a nezávislý když se jedná o právnickou nebo fyzickou osobu, jejíž roční výroba piva není větší než 200 000 hl a která vedle toho splňuje některé další technické, ale i vlastnické podmínky⁸⁴. Za roční výrobu piva se považuje veškeré pivo v daném roce vyrobené. Pro pivo z malých nezávislých pivovarů platí nižší sazby daně z piva, a to podle jejich velikostní skupiny (velikosti jejich výroby).

Nižšími sazbami se má dopomoci k jejich konkurenceschopnosti na pivním trhu a dále napomoci k tomu, aby výroba piva nebyla monopolizována a nevznikali mezi většími pivovary takzvané kartelové dohody o cenách. Další problém by mohl nastat také v situaci, kdy by si velké pivovary pomyslně

⁸³ Oficiální stránky Celní správy České republiky - <http://www.celnisprava.cz/cz/dane/spotrebni-dane/ostatni/Stranky/default.aspx>

⁸⁴ Dalšími podmínkami pro klasifikaci pivovaru jako malého a nezávislého jsou za prvé jeho právní a hospodářská nezávislost na jiném pivovaru a za druhé nadzemní ani podzemní provozní a skladovací prostory nesmí být technologicky, či jinak propojeny s prostorami jiného pivovaru.

rozdělili území České republiky. Napomáhá tomu především rozmístění velkých pivovarů. Plzeňský pivovar by mohl ovládat západ, Českobudějovický pivovar jih, Smíchovský pivovar území hlavního města a přilehlá středočeská města, pivovar Starobrnno by mohl zaujmout výsadní postavení v Moravské metropoli a takto by se dala Naše republika celkem snadno rozdělit do několika oblastí, kde by pivní trh ovládal vždy jeden velký pivovar. Proti tomuto scénáři se právě bojuje výše zmíněnou podporou malých nezávislých pivovarů. Snížených sazeb pro malé nezávislé pivovary používá řada zemí, především tam, kde má výroba piva dlouholetou tradici.

Ostatní velké pivovary jsou svou obchodní strukturou buď akciové společnosti nebo společnosti s ručením omezeným a tím se jich dotýkají další právní předpisy. Jsou jimi například obchodní zákoník respektive zákon o obchodních korporacích, zákon o dani s přidané hodnoty nebo různé hygienické či hospodářské normy.

Neméně významným zákonem, který zasahuje do pivovarnického oboru je zákon o ochraně chmele. Zákon č. 97/1996 Sb. o ochraně chmele ve znění pozdějších předpisů nám stanovuje, co to znamená chmelnice, zavádí evidenci chmelnic jako i pokuty za protiprávní jednání ve vztahu s chmelem. Protiprávním jednáním může být dle § 8, zákona č. 97/1996 Sb. například to, když se právnická osoba dopustí protiprávního jednání tím, že v rozporu s předpisy Evropských společenství nebo zákonem o ochraně chmele uvede produkt bez ověřovací listiny původu do oběhu nebo ho vyveze, uvede do oběhu bez certifikace produkt, který byl po certifikaci opětovně zabalen, použije jiný než v nařízení uvedený produkt k výrobě chmelových produktů, smísí produkty, které se nacházejí v oběhu, smísí chmel, prodává produkt, aniž by byl doprovázen předepsanou fakturou nebo obchodními podklady nebo prohlášení nepředá, nepředá správně, nepředá úplně nebo nepředá včas, nepodá, nepodá správně nebo nepodá včas hlášení, nevyznačí, nebo nevyznačí včas nebo nevyznačí úplně údaj na obalu, překročí předepsanou váhu obalu, ve volném prodeji dále prodá nebo rozdělí zásilku, aniž by produkt byl doprovázen předepsanou fakturou nebo obchodním podkladem vystaveným prodávajícím uvede zásilku do oběhu.⁸⁵

⁸⁵ Zákon č. 97/1996 Sb., o ochraně chmele

5.9. Chráněný územní výrobek

Tento velice oblíbený pěnivý zlatavý mok, který se už stovky let vyrábí na našem území, získal od Evropské unie označení České pivo. Označení České pivo je chráněné zeměpisné označení, které má za účel zachovat dobré jméno a kvalitu piva vyráběného právě na území České republiky. Cílem tohoto rejstříku je ochránit tradiční výrobky pro jednotlivá území, aby nedocházelo ke klamání spotřebitelů a živoření na dobrém jméně známých výrobků. Nařízením Rady č. 1014/2008, o zápisu určitých názvů do Rejstříku chráněných označení původu a chráněných zeměpisných označení bylo CHZO⁸⁶ České pivo zapsáno do rejstříku. Existuje seznam charakteristických vlastností piva, které musí každé pivo s označením České pivo obsahovat. Specifické vlastnosti byly uveřejněny v Úředním věstníku EU 2008/C-16/05. Mimo jiné je ve věstníku uvedeno jakými technologickými postupy pivo vzniká, z jakých surovin se vyrábí a je v něm charakterizováno také zeměpisné místo, kde je možné české pivo vyrobit.⁸⁷

U Evropské Unie jsou zapsány některé zeměpisné označení piv jako chráněné názvy. Jsou jimi Českobudějovické pivo, Budějovické pivo, Budějovický měšťanský var, Černá Hora, Chodské pivo, Starobrněnské pivo - Brněnské pivo, Znojenské pivo, Březnický ležák.⁸⁸

Dalším právním pramenem upravujícím pivovarnické produkty je zákon č. 452/2001 Sb. o ochraně označení původu a zeměpisných označení a o změně zákona o ochraně spotřebitele. Tento zákon upravuje podmínky, za nichž lze získat v České republice ochranu označení původu, popřípadě zeměpisného označení pro zboží, jakož i právní účinky této ochrany. Dále vymezuje základní pojmy jako označení původu, zeměpisné označení nebo zboží. V zákoně se také mimo jiné uvádí co všechno musí obsahovat žádost o zápis označení původu atd.

5.10. Ochranné známky českých piv

S růstem oblíbenosti a kvality českých piv doma a především za našimi hranicemi se již v minulosti objevovaly pokusy o jejich napodobení a později zneužívání mezinárodně registrovaných značek a značek vycházejících z místa původu piva.

⁸⁶ CHZO - Chráněné zeměpisné označení

⁸⁷ Oficiální stránky Evropské komise - http://ec.europa.eu/news/agriculture/110215_cs.htm

⁸⁸ Oficiální stránky Evropské komise - <http://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html>

Proto se zavedl institut ochranných známek. Co vlastně je ochranná známka. Ochranná známka je označení, pomocí kterého podnikatelské subjekty identifikují samy sebe, své výrobky a služby. Tím se pro zákazníky snaží odlišit od jiných subjektů, které na trh přinášejí stejné nebo podobné výrobky a služby. Na našem území spravuje agendu registrace ochranných známek Úřad průmyslového vlastnictví. Dle údajů k 9. 3. 2014 je zaregistrováno v národní databázi 397 českých ochranných pivních známek⁸⁹.

Samotnou problematiku ochranných známek aktuálně upravuje zákon č. 441/2003 Sb. o ochranných známkách, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon se vztahuje mimo jiné právě také na pivovarnické výrobky, především tedy na jejich názvy. Dle uvedeného zákona může být ochrannou známkou jakékoliv označení schopné grafického znázornění, zejména slova, včetně osobních jmen, barvy, kresby, písmena, číslice, tvar výrobku nebo jeho obal, pokud je toto označení způsobilé odlišit výrobky nebo služby jedné osoby od výrobků nebo služeb jiné osoby⁹⁰. Ochranné známky na našem Území eviduje Úřad průmyslového vlastnictví, ve světě je to Mezinárodní úřad průmyslového vlastnictví. Dozor nad dodržováním autorských práv vykonává celosvětově Světová organizace duševního vlastnictví sídlící v Ženevě.

Samotný proces registrace ochranné známky je dále upravován i normami mezinárodního práva. Jsou to hlavně Madridská dohoda o mezinárodním zápisu továrních nebo obchodních známek (1891, několikrát revidovaná; v ČR vyhl. 65/1975 Sb.), Protokol k Madridské dohodě ze dne 27. června 1989, Vídeňská dohoda o zřízení mezinárodního třídění obrazových prvků ochranných známek (u této dohody však Česká republika není smluvní stranou), Niceská dohoda o mezinárodním třídění výrobků a služeb pro účely zápisu známek.

V Madridské dohodě je uvedeno, že příslušníci každé smluvní země si budou moci ve všech ostatních smluvních zemích této Dohody zajistit ochranu svých známek pro výrobky nebo služby zapsaných v zemi původu tím způsobem, že tyto známky přihlásí u Mezinárodního úřadu duševního vlastnictví, o kterém pojednává Úmluva zřizující Světovou organizaci duševního vlastnictví,

⁸⁹ Oficiální stránky Úřadu průmyslové vlastnictví - <http://www.upv.cz/cs.html>

⁹⁰ Zákon č. 441/2003 Sb. o ochranných známkách

prostřednictvím úřadu uvedené země původu.⁹¹

Niceská dohoda utváří nové společenství. Státy, které jsou vázány touto dohodou, tvoří Zvláštní unii a přijímají společné třídění výrobků a služeb pro účely zápisu známek. Třídění obsahuje seznam tříd, k němuž jsou v případě potřeby připojeny vysvětlivky a abecední seznam výrobků a služeb s označením třídy, do které se zařazuje každý výrobek nebo služba.⁹²

⁹¹ Madridská dohoda o mezinárodním zápisu ochranných známek

⁹² Niceská dohoda

6. Závěr

Vývoj celého oboru pivovarnictví a sladovnictví je stále neukončenou kapitolou. Tak jako se vyvíjí technologie používaná při výrobě piva, tak se také vyvíjí zákony, které výrobu piva a vše s ním spojené upravují.

Vše začalo několik tisíc let před naším letopočtem zřejmě na území tehdejší Mezopotámie nebo Egypta a vývoj pokračuje až do dnešních dnů. Zlatavý mok si prošel několika vývojovými etapami, které měli vždy podobné znaky. Po útlumu celého pivovarnického oboru pokaždé přišel vzestup a obrat k lepšímu.

Prvními zdroji informací o existenci piva byly malby, které nám však pouze potvrdzovali jeho existenci. Dalšími trochu obsáhlejšími zdroji byly báje a pověsti, jež mimo jiné obsahovali různé oslavy, na kterých se pil obilný či později chmelový nápoj. Díky archeologickým vykopávkám se povedlo také nalézt několik nádob, které obsahovaly zbytky pradávného obilného nápoje, který by se dal považovat za prapředka piva.

Samotný akt vzniku piva, byl nejspíše dílem náhody. Bohužel asi nikdy nezjistíme, jak pivo doopravdy vzniklo. Historici se však shodují na názoru, že pivo vzniklo jako nepovedený výsledek nějakého pokusu či úplně náhodně, vnikem dešťové vody do nádoby s obilím. Za místo vzniku je považována Mezopotámie. Je sice velmi pravděpodobné, že se pivo pilo již daleko dříve, ale nejstarší archeologické nálezy jsou z území mezi řekami Eufrat a Tigris. Každopádně ať to bylo tak či tak, pivo se stalo celosvětově velmi oblíbeným nápojem.

Dříve si pivo mohl vařit každý sám doma a neexistovala žádná právní úprava či nějaký druh omezení výroby nebo prodeje formou určitého zákazu. Postupem času, jak stoupala popularita kvašených obilných nápojů tak se začala objevovat i první úprava. Z počátku to byly hlavně jednoduché zákazy či příkazy egyptských králů či mezopotámských vládců, jež v pivě kromě potěšení viděli i lidmi oblíbený hospodářský výrobek, který by díky zavedení daní nebo poplatků, byl schopný zdatně naplnit královskou pokladnu. Tento stav vydržel po staletí, protože i nadále si pivo mohl vyrábět každý, akorát s tím rozdílem, že jeho výroba byla zatížena daní z výroby každého litru.

První právní kodifikací, která obsahovala ustanovení vztahující se na pivo, byl Chamurapiho zákoník. Skutečnost, že tak známý a veledůležitý právní kodex obsahoval mimo jiné i ustanovení upravující výrobu a prodej piva dokládá, jak bylo pivo populární a důležité již ve starověku.

Co se týká území českých zemí, tak první zmínky o výskytu piva máme z desátého století, kdy byl vysvěcen Břevnovský klášter a biskup Vojtěch zakázal místním mnichům vařit pivo. Bylo to nejspíše kvůli tomu, že se břevnovští mniši věnovali více výrobě a konzumaci piva než svým světským povinnostem. S největší pravděpodobností se pivo u nás vařilo již staletí před tímto zákazem, ale první písemnou zmínkou je právě již zmíněný biskupský zákaz.

Dalším významným písemným právním pramene pivovarnictví byla nadační listina Vyšehradské kapituly z konce jedenáctého století, jež kapitule zakládala právo vybírat desátek z obilí pěstovaného pro výrobu piva. Obecně se přibližně od jedenáctého či dvanáctého století začali rozvíjet práva spojená s výrobou a prodejem piva. Nejdůležitějším z nich byly mílové právo respektive právo várky. Várečné právo patřilo mezi nejdůležitější a nejvýdělečnější středověká městská práva. V královských městech bylo právo várečné úzce spojené s právem mílovým. Panovník propůjčoval várečné právo královským městům, která se začala hojně zakládat přibližně ve třináctém století. Pokud tak město mělo právo várečné, mohl ve svém domě pivo vyrábět a šenkovat každý plnoprávný měšťan. Plnoprávným občanem mohl být však jenom vlastník nemovitosti umístěné v královském městě.

S právem várečným šlo ruku v ruce i mílové právo, které patřilo mezi městská privilegia. Stejně jako várečné právo bylo uděleno panovníkem (královská města) nebo majitelem (poddanské město). Mílové právo zaručovalo monopol výrobcům a prodejcům piva nejen v okruhu městských hradeb, ale také v okruhu jedné míle kolem města. Výrobci piva se již dříve dělili na sladovníky a pivovarníky. Sladovníci připravovali slad a pivovarníci z něj pak vyráběli samotné pivo. Sladovnictví bylo na rozdíl od pivovarnictví uznáno jako řemeslo a sladovníci se sdružovali od třináctého století do cechů. Vznik cechů měl příznivý vliv na kvalitu piva, jelikož se celý obor více zprofesionalizoval.

Vaření piva bylo dříve privilegiem hlavně měšťanů a církevních klášterů. Kláštery, ale na rozdíl od měšťanů nemuseli městu odvádět pivní daň. Se stoupající oblibou pěnivého nápoje, rostli také zisky, kterých měšťtí pivovarníci dosahovali. To samozřejmě vzbudilo velkou pozornost a to hlavně mezi šlechtou. Avšak šlechta mohla vyrábět pivo jenom pro svou potřebu. Tím však přicházeli o velké zisky a to se jí samo sebou nelíbilo. Z tohoto důvodu pak koncem patnáctého století začali vznikat rozsáhlé spory o várečné právo. Spory ukončila až Svatováclavská smlouva.

Svatováclavská smlouva ovšem dala více práv šlechtě a výrazně oslabila postavení měšťanů na pivním trhu. Postupem času začali měšťanům výrazně ubývat zisky a mělo to i velký vliv na kvalitu piva. Velký zlom nastal začátkem osmnáctého století, kdy byl výrobní monopol definitivně zrušen císařskými dekrety a to vedlo k rozsáhlému rozvoji šlechtického pivovarnictví. Šlechta vyráběla pivo dříve jenom kvůli zisku a tak tolik nehleděla na kvalitu jako spíše na kvantitu. Se svatováclavskou smlouvou bylo zavedeno i propinační právo, které měla taktéž velký vliv na rozložení práv mezi pivovarníky. Propinační právo bylo právo prodeje piva a možnost vybírat poplatky za dovoz piva cizího.

Tato práva platila v nezměněné podobě prakticky do poloviny osmnáctého století, kdy bylo na našem území zrušeno propinační právo. Následný vývoj práv spojených s pivem doznal od té chvíle velkých změn a hlavně značného rozvoje. Již roku 1911 byla sepsána Madridská dohoda o mezinárodním zápisu ochranných známek, která ustanovovala pravidla a podmínky zápisu ochranných známek pro její členy.

Velkou ranou pro svět pivovarnictví byly světové války, během kterých byly zničeny stovky pivovarů a tisíce hektarů orné půdy. Bitvy však rozvoj výroby piva pouze zpomalily, nikoliv úplně zastavily. Krátce po ukončení druhé světové války byl naplno obnoven nebo rozšířen provoz v několika pivovarech a i přes počáteční výrobu slabších piv, z důvodu nedostatku surovin, se začalo vše otáčet k lepšímu.

S příchodem komunismu do našich zemí, začala rozsáhlá restrukturalizace vlastnictví pivovarů. Vše se začalo centralizovat a z pivovarů se začali stávat národní podniky. Sice má minulý režim spousty odpůrců kvůli svému rozsáhlému omezování osobní svobody a mnoha dalším špatným

vlastnostem, ale při svém bádání jsem narazil na velice zajímavý fakt. Kvalita a tím i dobré jméno našeho českého piva má kořeny mimo jiné také právě v letech 1948 – 1989. Díky centrálnímu řízení a odporu k moderním západním technologiím se u nás pivo vyrábělo starými, ale zato lepšími metodami. Pivu se věnovala větší péče a byl u jeho výroby nutný větší zásah lidského faktoru. To vše dodávalo českému pivu na jeho osobitosti, kvalitě a specifické chuti.

Po revoluci v roce 1989 začalo turbulentní období pro některá pivní práva spojená s pivem. Týkalo se to hlavně práv daňových, ale i jiných. Než se systém stačil stabilizovat, přišlo rozdělení České a Slovenské Federativní republiky na dva samostatné státy a začala další obměna práv. Některá práva zůstala, jiná musela být změněna či postupem času byla zavedena práva nová. Byla to například daň z přidané hodnoty, která nahradila daň z obratu nebo zákon o potravinách či zákon o ochraně chmele.

I když se jedná o pouhý nápoj, jeho stopa v historii je značná. Pivo jako produkt i práva spojená s pivem si prošli rozsáhlým vývojem přes obyčeje až po širokou právní úpravu ovlivněnou jak českým právem tak právem mezinárodním. Můžeme být hrdí i na to, že naše dva nejznámější a největší pivovary Plzeňský Prazdroj a Budějovický Budvar vyrábějí nejen dobrá piva, ale výrazně ovlivnili také práva týkající se ochranných známek a práv průmyslového vlastnictví protože již několik desítek let čelí útokům z řad výrobců jež se snaží jejich piva napodobit ať už výrobním postupem nebo etiketou.

Resumé

Beer is very favourite drink a lot of people on the Earth. The development of the whole field of brewing and malting is still unfinished chapter. As technology evolves used in the production of beer, so we also develop laws that production of beer and everything associated with it govern. It all began a few thousand years BC, probably in the former Mesopotamia or Egypt, and development continues to this day. Golden brew went through several stages of development, which should always similar features. After the decline of the entire brewing and each time came the rise of a turn for the better.

The most important facts brewing history was the release of Hammurabi Code, which can be considered as the first legislation relating to beer. Popularity and importance of beer just proves the fact that it only mentions that precious document as the Code of Hammurabi. In the Code are listed first sentences, for example, mixing poor quality beer with quality or pouring beer criminals.

The very act of beer was most likely due to chance. Unfortunately, we may never know how the beer actually originated. Historians seem to agree on the idea that beer was created as a result of an unsuccessful attempt or completely random, penetration of rain water into the container grain. As regards the Czech lands, the first mention of the occurrence of beer we have the tenth century, when the monastery was consecrated a bishop Vojtěch forbade local monk's brew. It was probably due to the fact that břevnovští monks devote more production and consumption of beer than their secular duties. Most likely, the beer is brewed with us for centuries before the ban but the first written mention is already being mentioned bishop ban.

In general, about the eleventh or twelfth century began to develop the rights associated with the production and sale of beer. Most of them were right or right -mile batch. Brewing right was one of the most important and most profitable medieval city rights. The royal towns were brewing right closely associated with the law Mile. Sovereign gave him a brew right royal cities, which began frequently post about the thirteenth century. If so the city had the right to brew beer, he in his house and serve beer produced each full citizen. Could be full citizens but only the owner of the property located in the royal

town. With the right brewing go hand -in-hand and right -mile, which belonged to the town privileges. Like the right to brew beer was awarding ceremony monarch or owner. Mile law guaranteed the monopoly of manufacturers and retailers of beer not only in the circuit of the city walls, but also within one mile around the city.

Another important element in the history of brewing was St. Wenceslaus contract that gave more rights to the nobility. This agreement introduced propinační law applicable to the mid-nineteenth century. Propinační right has a monopoly right to sell beer and the ability to collect taxes for the importation of foreign beers.

Brewing hit hard by both World War, during which destroyed hundreds of breweries. The subsequent development of the brewing industry was affected by the communist regime and about the end of the twentieth century legislation which influenced the brewing started very developed. They were, for example, tax laws, higienické standards, food laws, standards of international law, not least since May 2004 European Union legislation.

Seznam použité literatury

Prameny:

Madridská dohoda o mezinárodním zápisu ochranných známek

Niceská dohoda o mezinárodním třídění výrobků a služeb pro účely zápisu ochranných známek

Vyhláška č. 335/1997 Sb., která provádí zákon o potravinách

Zákon č. 441/2003 Sb., o ochranných známkách

Zákon č. 97/1996 Sb. o ochraně chmele

Literatura:

BASAŘOVÁ, Gabriela; HLAVÁČEK, Ivo. *České pivo*. 1.vyd. Pacov: NUGA , 1998. 193 s. ISBN 80-85903-08-3

BROUČEK, Stanislav; JERÁBEK, Richard. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky a Ústav evropské etnologie Masarykovy univerzity, 2007, 3.sv, s. 643-1298.

GINDELY, Antonín. *Dekrety Jednoty českobratrské*. 1.vyd. Praha : I.L. Kober, 1865, 130 s.

CHLÁDEK, Ladislav. *Pivovarnictví*. 1.vyd. Praha : Grada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-247-1616-9

KOSAŘ, Karel. *Brněnský sládek František Ondřej Poupě a umění vařit pivo*. 1.vyd. Brno : Kulturní a informační centrum města Brna, 1995, str. 174

KUBAČÁK, Antonín; BARANOVÁ, Magdalena. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1.vyd. Praha : Libri, 2010. 430 s. ISBN 978-80-7277-113-4

NOVÁKOVÁ, Nea; PECHA, Lukáš; RAHMAN, Furat. *Dějiny Mezopotámie*. 1.vyd. Praha : Karolinum, 1999. 266 s. ISBN 80-7184-416-0

POLÁK, Milan. *Pražské pivovárky a pivovary*. 1.vyd. Praha : Libri, 2003. 244 s. ISBN 80-7277-193-0

STANĚK, Josef. *Blahoslavený sládek – kapitoly z dějiny piva*. 2. upravené vyd. Praha : Paseka, 1998. 312 s. ISBN 80-7185-188-4

VEČERNÍČEK, Jaroslav Novák. *Dějiny piva – od zrození až po konec středověku*. 1.vyd. Brno : Computer Press, 2009. 143 s. ISBN 978-80-251-2019-4

VERHOEF, Berry. *Kompletní encyklopedie piva*. 2.vyd. Čestlice : Rebo Productions, 2004. 304 s. ISBN 80-7234-116-2

ZÍBRT, Čeněk. *Česká kuchyně za dob nedostatku před 100 lety*. Praha: Dauphin, 2012, 97 s. ISBN 978-80-7272-420-8

ZÍBRT, Čeněk. *Z historie piva*. 1.vyd. Praha : Vyšehrad, 2013. 288 s. ISBN 978-80-7429-339-9

Ostatní:

Oficiální stránky Celní správy České republiky -

<http://www.celnisprava.cz/cz/dane/spotrebni-dane/ostatni/Stranky/default.aspx>

Oficiální stránky Evropské komise -

http://ec.europa.eu/news/agriculture/110215_cs.htm

Oficiální stránky Evropské komise -

<http://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html>

Oficiální stránky Úřadu průmyslové vlastnictví - <http://www.upv.cz/cs.html>

Oficiální zahraniční stránky Budějovického budvaru -

<http://www.czechvar.com/story-of-czechvar-beer.html>

Oficiální stránky Budějovického budvaru -

<http://www.budejovickybudvar.cz/media/archiv-tiskovych-zprav/2013/budweiser-italie.htm>